Ніва

ISSN 0546—1960
ІНДЭКС 36671

БЕЛАРУСКІ ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНЫ ТЫДНЁВІК

№ 1 (1547) ГОД XXXI БЕЛАСТОК, 5 СТУДЗЕНЯ 1986 г. ЦАНА 10 зл.

ТАЛЕНТ І ДАБРЫНЯ

Сваю скромненькую майстэрню ён абсталяваў у дзедавай ящчэ, спарахнелай ды сточанай шашалямі хаце. У памутнелых ад веку шыбінах разлеглы далягляд. Зусім за акном, ля стромкага берагу, то смяюцца жывым срэбрам, то стогнуць мутнай топеллю, то стынуць у аковах лёду віры, затокі ды плёсы звіўнай Нарвы. За імі, у заслужаным мроіве — вёсачкі, зубчастыя сцены бору, кашлатыя пералескі, продыхі палёў. А тут, за сценкаю, у колішняй каморы, бабульчын абдрапаны сундук і ў ім пад цяжкім векам цэлы ягоны свет — свае і чужыя, суседзі і далёкія, сяляне і падпанкі, дзятва і старэчы, апосталы і Хрыстос. Адчараваная долатам ды нажом з камлёў самотных польных груш, прыдарожных хілых вербаў, садовых сукатых яблынь, спеўных меднастволых соснаў, здабытых з мрокаў даўнасці, скамянелых з рачной топелі дубоў...

Так, вы не памыляецеся: на Каляды „Ніва“ завітала ў Канюкі да народнага разбяра Уладзіміра Наўмюка. Нашым чытачам рэкамендаваць яго не трэба — найлепшую вядомасць гэтаму самароднаму таленту прыносяць ягоныя працы, без якіх ужо гадоў дваццаць не абыходзіцца ніводная выстаўка народнага мастацтва ў Польшчы. Яны знаходзяцца ў многіх музеях нашай краіны, трапілі таксама ў музеі іншых краін. Шмат іх разышло-

(Працяг на стар. 6)

Уладзімір Наўмюк. Маці.

НА МЯЖЫ

Аб родным

І зноў прамільгнуў круглы год. Здаецца, так нядаўна куплялі мы новыя календары на 1985 год і як след не прывыклі яшчэ на рознага тыпу дакументах ці лістах пісаць: год 1985, а ўжо трэба прывыкаць да пісання: 1986. І калі ж гэта ўсё скончыцца? — хацелася б спытаць са злосцю. Але ж вядома, што не скончыцца ніколі, бо ўсё жыццё-быццё ёсць нічым іншым, як стрымгаловым адыходам старых пакаленняў і прыходам усё новых чалавечых генерацыяў.

І ўсё ж-такі, нягледзячы на пастаянную пераменлівасць жыцця і свету, ёсць штосьці ў гэтым жыцці і вечнае. А гэтая вечнасць-пастаяннасць павінна перш за ўсё праяўляцца ў нашай любві да роднай зямлі, да роднай мовы, да родных традыцый, да роднай культуры.

Нас на Беласточчыне не пасяліў ніхто з цароў і ніхто з каралёў. Нашых продкаў пасяліў тут лёс. І сталіся мы неаддзельнай, арганічнай часткай той зямлі, якая на працягу тысячы гадоў карміла нашых продкаў. І таму, беларусе, незалежна ад таго, ці ты стары і стаіш над магілай, ці ты ў квітненні сваіх дваццаці пяці гадоў, ці ты яшчэ дзіця і толькі пачынаеш выглядаць са сваіх вясковых аселіц у шырокі свет, памятай, што ніхто і нідзе

(Працяг на стар. 2)

З рэпарцёрскіх запісак

...І НАС РАЗБУДЗІЛІ

Беларуская сялянска-рабочая грамада, першая ў гісторыі беларускага народа масавая грамадска-палітычная легальная рэвалюцыйна - дэмакратычная арганізацыя, існавала няцэлых два гады, ад чэрвеня 1925 г. да сакавіка 1927 г.

24 ліпеня 1925 г. чатыры пасы ў Сейм Рэчыпаспалітай ад беларускай нацыянальнай меншасці: Браніслаў Тарашкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Павел Валошын і Пётр Мятла — заснавалі асобны пасольскі клуб пад назвай **Беларуская сялянска-рабочая грамада** (БСРГ, або звычайна — **Грамада**). Карыстаючыся пасольскай недатыкальнасцю, гэтыя пасы разгарнулі сярод беларускага насельніцтва тадышняй Польшчы шырокую агітацыю за падтрымку нацыянальна-вызваленчых ідэй Грамады. Іх заклікі траплялі на спрыяльную, добра ўжо падрыхтаваную глебу.

„*Ад веку мы спалі і нас разбудзілі, сказалі, што трэба рабіць...*“ — спявалася ў грамадаўскім гімне і была гэта шчырая праўда. Грамада разбудзіла імкненні беларусаў, каб „людзьмі звацца“. Максім Бурсевіч, кіраўнік Цэнтральнага сакратарыята Грамады, падае ў сваёй справаздачы, што гэтая арганізацыя 1 лютага 1927 года налічвала ўжо 117 тысяч членаў. Ніводная палітычная партыя ў тадышняй Еўропе не змагла пахваліцца такой колькасцю сваіх членаў. Гурткі з лікам не менш чым 7 асоб існавалі па ўсёй Заходняй Беларусі. Павятовыя камітэты дзейнічалі ў Беластоку, Бельску, Брэсце, Саколцы і Сувалках. Усіх іх было аж 18, з колькасцю членаў у кожным павеце ад тысячы да трох тысяч. Для прыкладу, у Трасцянцы гурток Грамады налічваў аж 122 члены, а ў Орлі — 90 членаў. Вялікія гурткі існавалі ў Белавежы, у Кляшчэлях і ў іншых вёсках.

Актыў БСРГ хутка наладзіў выдавецкую дзейнасць на беларускай мове. Газеты друкаваліся рускімі і польскімі літарамі. Іх загалоўкі вельмі часта змяняліся, бо дзяржаўная цэнзура спыняла дазвол на выдаванне гэтых газет. Найчасцей паўтараліся назвы: „*Жыццё беларуса*“, „*Беларуская ніва*“, „*Беларуская справа*“, „*Народная справа*“, „*Наша справа*“ і гэтак далей. Толькі сатырычна-ілюстраваны часопіс „Маланка“ на працягу трох гадоў свайго існавання трымаўся аднаго загалоўка.

БСРГ у Сейме Рэчыпаспалітай і сярод насельніцтва Заходняй Беларусі праводзіла шматлікія масавыя грамадска-палітычныя кампаніі. Для прыкладу, стваральнікі Грамады ўжо на другі

(Працяг на стар. 4)

Нашым верным чытачам найлепшыя калядныя пажаданні! „Ніва“

(Працяг са стар. 1)

НА МЯЖЫ

не будзе цябе шанаваць так доўга, як доўга ты не будзеш шанаваць самога сябе. Калі ты веруючы і верыш, што Бог стварыў чалавека і ўсё тое, што яго акружае, дык мусіш ведаць, што сярод шматлікіх народаў стварыў ён і беларусаў і што яны для яго не менеі мілыя, чым усе іншыя народы свету. А калі ты матэрыяліст і лічыш, што чалавека стварыла прырода, а прырода і грамадства ўфармавалі час, дык таксама мусіш зразумець, што для прыроды і часу таксама няма лепшых і горшых народаў і што ўсе нацыі роўныя.

Сапраўдная драма разыгрываецца тады, калі эпоха прапануе людзям раўнапраўе, эманцыпацыю, магчымасць захоўваць і развіваць сваю нацыянальную душу, захоўваць сваю мову і культуру, а яны не хочуць карыстацца з гэтых магчымасцей і праваў. А ці ж не ёсць так з многімі беларусамі ў Народнай Польшчы? Ці ж не створаны ў нашай краіне варункі для захавання ўсяго роднага? Ці ж не можа на ўсходняй Беласточчыне квітнець беларускасць? Ці ж тыя беларусы, якія захоўваюць вернасць роднаму, дыскрымінуюцца? Ці ж не хапае ў школах месца і грошай, неабходных для навучання беларускай мовы? На ўсе гэтыя пытанні адказаць вельмі лёгка. Няма больш істотных прычын для таго, каб беларускасць на Беласточчыне не толькі мізэрна існавала, але і квітнела. Для гэтага патрэбны толькі адзін варунак: каб беларусы хацелі быць беларусамі. Быць імі не толькі ў мітынгавых дэкларацыях, у газетных артыкулах і ў п'яных жалях, але і ў штодзённым жыцці. У адносінах са сваімі дзецьмі і ўнукамі, братамі і сёстрамі, бацькамі і дзядамі, суседзямі, сваякамі і чужымі, блізкімі і далёкімі. І не патрэбны тут ніякі гераізм, ніякі подзвіг, ніякі пратэст, ніякае змаганне. Неабходна паслядоўная, звычайная прывязанасць да свайго роднага — не святочная, тэатральная, штучная, а натуральная і штодзённая. Нацыянальная прынцыпіяльнасць гэта не крыклівасць і не дэкларатыўнасць, а штодзённы стыль жыцця. А які ж гэты стыль быць павінен? На шчасце, нашы суседзі-палякі даюць нам прыклад на кожным кроку. І з гэтага прыкладу мы павінны чэрпаць поўнымі жменямі і любіць сваё роднае беларускае так, як палякі любяць сваё роднае польскае, і болей нічога не трэба, каб жыць годна і справядліва.

Алесь Барскі

Новыя вершы

КАРЦІНА

Зялёны снег мастак малюе.
З нябёсаў сыплецца трава.
Рукой махнуў высокі дзядзька:
— І я б вось так намаляваў.

А снег зялёны з воблак жоўтых
Ляціць на белую траву.
— Не так, як трэба, ты малюеш!
— Я так малюю, як жыву!

На чорным дрэве чорны яблык
Вось-вось сарвецца і ўпадзе.
— Дзе яблыкі такія бачыў?
— Дай Бог не бачыць іх нідзе!

А снег зялёны ўсё гусцее,
Бялейшай робіцца трава...
І ўсё ж спаліў мастак карціну.
Пасля — ізноў намаляваў.

Віктар Швед

Весткі з Беларусі

СЯМЕЙНЫ БЮДЖЭТ: ДЗВЕ ТЫСЯЧЫ ЗВЫШ ЗАРПЛАТЫ

Па дадзеных статыстыкі „сярэдняя" мінская сям'я складаецца з 4 чалавек — бацькоў і двух дзяцей. Узрост бацькоў — каля 30 год, абое працуюць, маюць асобную кватэру. І апрача сваёй асноўнай зарплаты, штогадова атрымліваюць у сямейны бюджэт ад дзяржавы дадатковыя ільготы і выплаты ў суме прыкладна 2000 рублёў. Менавіта такою, сярэдняй па сваіх характарыстыках, з'ўляецца і сям'я Лазарэвічаў.

Абое яны маладыя. Наталлі 28 год, Аляксандру 34. Абое працуюць на адным з найбольшых прамысловых прадпрыемстваў Мінска — заводзе халадзільнікаў. Пажаніліся дзесяць гадоў назад. Жывуць дружна і не скрываюць, што шчасліва сёння не менш, чым у першыя месяцы сямейнага жыцця.

— Па-мойму, так і павінна быць, — усміхаецца Наташа. — Дык для шчасця ў нас даслоўна ўсё — любоў, узаемаразуменне, жаданне клапаціцца адно аб другім. У нас растуць дзве цудоўныя дзяўчынкі. У кожнага — любімая работа, сябры. Ёсць урэшце дастатак. Калі хочаце, мы можам усё гэта „раскласці па палічках".

Работа

Пасля заканчэння школы Наташа тры з паловай года вучылася ў політэхнічным тэхнікуме, дзе атрымала спецыяльнасць тэхніка-метролага. Яе накіравалі працаваць на Мінскі гадзіннікавы завод, дзе сустрэла Аляксандра і той „перацягнуў" яе на завод халадзільнікаў.

— Ён фрэзероўшчык, — расказвае Наташа. — Работу сваю любіць да самазабыцця, аб родным прадпрыемстве можа гаварыць гадзінамі. А нам, жанчынам, заўсёды дарагое тое, што цэняць нашы любімыя. Ды і хацелася быць побач з мужам. Тут я асвоіла новую для сябе спецыяльнасць — кантралёра майстра. Тут закончыла курсы павышэння кваліфікацыі. Муж таксама пастаянна павышае сваё майстэрства. Зараз у яго вышэйшая рабочая кваліфікацыя— ён фрэзероўшчык шостага разраду. Наогул, на нашым прадпрыемстве створаны ўсе ўмовы для вучобы. Ёсць вучылішча, якое рыхтуе неабходных заводу спецыялістаў. Ёсць курсы па абучэнню сумежным прафесіям. Дзейнічаюць школы перадавых метадаў працы і павышэння кваліфікацыі, семінары эканамічных ведаў. Усе гэтыя формы абучэння — за кошт прадпрыемства.

Наташа вядзе мяне па цэхах завода. Яна расказвае:

— Бачыце, як чыста і акуратна навокал. У кожным цэху куток адпачынку, аформлены з густам. У перапынку тут можна выпіць чай, пагутарыць з сябрамі, згуляць у шахматы.

Сталовая, дзе можна танна і смачна паабедаць. Душавыя і пакоі быту, дзе можна прывесці сябе ў парадак пасля працы.

Дзеці

У сям'і Лазарэвічаў дзве дачкі. Старэйшай Тані 9 год, яна ўжо памагае маці па гаспадарству, малодшая, Вольга, у першым класе дзіцячага сада.

Як і кожная маці, Наташа ўспамінае, як раслі, колькі трывог было, калі раптам дзяўчынкі хварэлі.

— Праўда, паліклініка недалёка, лекар наш участковы — дасканалы спецыяліст, цудоўная жанчына. Часта заходзіць праведаць, як здароўе дзяцей, нават калі мы не выклікалі. Хоць і ў дзіцячым садзе, і вось цяпер у школе таксама ёсць свае лекары. Калі нехта з дзяўчынак хварэе, то звычайна на бюлетэнь па догляду за дзіцём іду я. Хоць часам даглядаць за імі застаецца муж. Яму ж таксама аплачваюць на заводзе такія дні.

У апошнім часе Наташа і Аляксандр актыўна прывучаюць дочак да спорту, балазе побач з заводам прыгожыя тэнісныя корты, а зімою ў дзіцячым палацы спорту можна займацца фігурным катаннем. У басейн дочкі ходзяць разам з аднакласнікамі два разы ў тыдзень.

— Вось толькі ні адна, ні другая ніяк не вы'беруць сабе захапленне, — усміхаецца Наташа. — То ў гурток малявання хочуць запісацца, то ў харэаграфічную студыю, то рвуцца ў „артысткі" лялечнага тэатра.

Адпачынак

Водпуск Наташа і Аляксандр найчасцей праводзяць удваіх. Дочак адпраўляюць „на папраўку" свежым паветрам — да бабулі ў вёску, а самі бяруць пуцёўкі ў заводскім прафсаюзе. Калі даць заяўку загадзя, дык праблем звычайна не бывае: у беларускі дом адпачынку ці ў санаторый на Чорнае мора можа паехаць кожны.

— Люблю адпачываць па пуцёўцы, — прызнаецца Наташа. — Па-першае, жывеш на ўсім гатовым. Па-другое, танна. Мы ж плацім усяго 30% вартасці пуцёўкі, а многім выдаюць і бясплатныя.

Праўда, сёлета падарожнічалі на аўтамабілі. Раней яны скарыстоўвалі яго ў асноўным для праездак па горадзе: на работу, у магазіны, па справах. Цяпер жа Аляксандру хацелася адбыць падарожжа да мора ўсёй сям'ёй, і яно атрымалася надзвычайным. Чатыры тысячы кіламетраў туды і назад, шмат новых, цікавых мясцін, людзей, уражанняў. Адпачылі цудоўна.

— А праз месяц пасля вяртання з мора, — расказвае Наташа, — узяла дочкам пуцёўкі ў заводскі піянерскі лагер, а нам — у заводскі санаторый-прафілакторый. Яны знаходзяцца побач. Днём мы працавалі, а вечарам нас адвозілі на аўтобусе ў прафілакторый: гулялі па лесе, плавалі ў басейне, гулялі ў валейбол, глядзелі цікавыя фільмы. Раніцой — зноў на завод. Цэлы месяц такога адпачынку каштаваў кожнаму з нас па 16 рублёў. За пуцёўку для Тані ў піянерскі лагер мы заплацілі 10 рублёў, Воліна ж

(Працяг на стар. 8)

НА ЗАХАДЗЕ БЕЗ ПЕРАМЕН

КРЫВАВЫ ДЫКТАТАР

Чылійскі дыктатар фашыст Ваўгуста Пiначэт ператварыў сваю краіну ў турму, у краіну галечы і бяспраўя. Пастаўлены да ўлады Вашынгтонам, ён аддаў нацыянальныя багацці Чылі на разграбленне амерыканскім манаполіям. Вынікам іх „гаспадарання" з'явілася эканамічная разруха, нябачнае беспрацоўе, якое складае 35 працэнтаў ад працаздольнага насельніцтва, а таксама самая высокая ў свеце запазычанасць на душу насельніцтва — 18 мільярдаў долараў на 11 мільярдаў чалавек.

Якое ж палітычнае крэда вашынгтонскага паслугача Пiначэта, што па задумцы сваіх гаспадароў павінен быў выратаваць буржуазную дэмакратыю ў Чылі ад камуністаў? Фашыст выклаў яго коратка і вельмі ясна: „Дэмакратыя ў самой сабе нясе зерне асабістага разбурэння. Гаварыць, дэмакратыю неабходна час ад часу купаць у крыві для таго, каб яна працягвала заставацца дэмакратыяй". Не шкадуючы свайго гарба, працаваў крывавы генерал, каб стварыць у Чылі такую „дэмакратыю". За дзесяцігадовую пiначэтаўскую ноч, якую можна назваць варфаламееўскай, 300 тысяч патрыётаў было забіта, 2.500 — бясследна „знікла", больш як 200 тысяч чалавек прайшлі праз турмы і камеры допытаў. Амаль паўтара мільёна чылійцаў вымушаны былі ратавацца ад пiначэтаўскай „дэмакратыі" ў іншых краінах.

Вось што гаворыцца ў заключэнні сакратарыята Міжнароднай камісіі па расследаванню злачынстваў ваеннай хунты: „Прыёмы допытаў у Чылі параўнальны з практыкай сярэдневяковай інквізіцыі і гестапа. Паказаннямі сведкаў ахвяр і заявамі судзейска медыцынскіх экспертаў, адвакатаў і свяшчэннаслужыцеляў устаноўлена, што да палітычных зняволеных прымяняліся такія віды допытаў, як падвешванне за рукі, допыт электрычным токам, сцісканне чэрапа, апусканне ў халодную ваду, у газу, вырыванне пазногцяў, збіванне, вырыванне мужчынскіх палавых органаў, задушэнне, апяканне цыгарэтамі, кіслатой, пазбаўленне вады на некалькі дзён і г.д..

БЕЛАВЕЖА

СТАРОНКА ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАГА АБ'ЯДНАННЯ ПРЫ ГП БГКТ № 319

Паўторнасць непаўторнага

474

Калі за свае няўдачы будзеш абвінавачваць выключна лёс, не хутка дойдзеш да ўдачы.

475

Калі кампраміс жэніцца з катэгарычнасцю, павінны лічыцца з тым, што іх дзіця будзе называцца абыякавасцю.

476

Бываюць такія словы, якія важаць столькі сама, што хлеб.

477

Фальш часцей паслугоўваецца слязой, чым шчырасць.

478

Дрэвы — аздобныя ніты, якія звязваюць неба з зямлёй.

479

Ссякаючы дрэва, забіваеш песню.

480

Спекулянт марыць, каб людзей было многа, а тавараў мала.

481

Добры чалавек сваё шчасце паказвае, дрэнны хавае.

482

Ёсць людзі, якія цешацца сваім шчасцем толькі тады, калі яно звязана з няшчасцем другіх.

483

Бяда, калі духоўная і матэрыяльная спекуляцыя становіцца рэлігіяй грамадства.

484

Шчаслівы баіцца перамен, нешчаслівы аб іх марыць.

485

Многія геніі, якія прыдумвалі тэарэтычныя мудрасці, рабілі практычныя глупствы.

486

Цяжэй дрэннае перарабіць на добрае, чым зрабіць добрае ад пачатку.

487

Зненавіджаным вельмі часта здаецца, што яны каханыя.

488

Калі заўтрашняга не пачнеш будаваць сёння, дык заўтра апынішся ў сённяшнім.

489

Калі б чалавек пазнаў да канца істоту жыцця, дык адзіным яго імкненнем стала б смерць.

490

Самакрытыцызм — ветразь, самазадаволенасць — якар.

491

Сапраўдная лёгкасць адпачынку адчуваецца толькі пасля цяжкой працы.

492

Многія стараюцца заўсёды мець свой профіль і анфас у такім стане, каб у любы момант можна было іх фатаграфаваць.

493

Ён гатоў быў усе свае „так" замяніць на „не", калі са зморшчанага ілба начальніка вынікала, што гэта пажадана.

Алесь Барскі

* * *

І зноў я ў роднай вёсцы
З сям'ёю, між знаёмых.
Штодзень бываю госцем
На радужных прыёмах.

Усюды запрашаюць
Мяне з адкрытым сэрцам,
І часам адчуваю
Сябе, як на канцэрце.

Далёкія ўспаміны
Спатканні папаўняюць:
Пра нашы каляіны
Да пекла і да раю.

Пра дзіўныя забавы,
Пра даўнія хваробы,
Пра подзвігі без славы,
Пра акіяны злобы.

І кожны раз трымаю
Экзамен з роднай мовы,
Які мяне трывожыць
Ва ўсіх маіх размовах.

На мове той у вёсцы
Гаворыцца заўсёды —
Яе не зменіць мода,
Яе не зменяць годы.

І ёй не здрадзяць людзі
У гэтым асяроддзі,
Я веру, што жыць будзе
Праз доўгія стагоддзі!

Д. Шатыловіч

НА РОЗСТАНЯХ

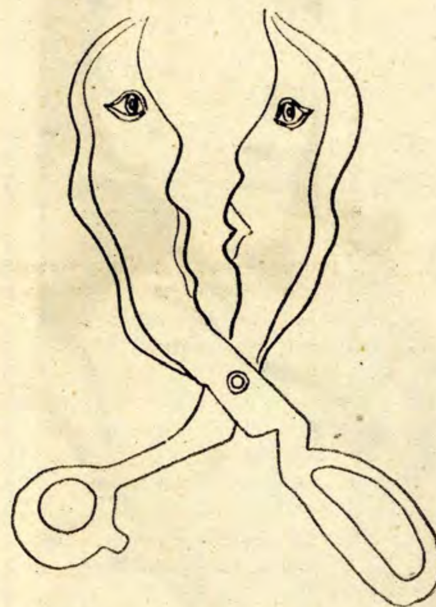
Оддаляемся од сэбэ
штораз буольш...
буольш
аж прэч згінэм
на горызонті нэспокуойного нэба
у бэздонную пропасці

Розыйдуцце дорогі
зміняецця сэнс жыцця
но сёло і дэрэвяна хата
будут коіті буоль
будут верны до скону

Вэрнэмся по лістях
позбіраті вспоміны
пошукаті слідочкув
дэ в детстві ходілі

Всё тут нам
руоднэ і бліське
до слёз радосці.

Жэня Мартынюк

Мал. Міколы Давідзюка

* * *

прыжмурыўшысь колышэсься
з піснёю
музыка обвіває ногі
што пройшло — як в люстрах
— от і твоя нуоч вэсновая
віэрыш жэ станэш з собою
око в око
а до сэбэ нэ дуойдэш
выручаешся тэатром
добрым тэатром тэорыі
— а нэ маеш нэякого
зостало шчэ колотаті
до знакомых
полубіш чай і гладке слово
— і што жэ нэ так вэдэш

З. Сачко

УСЁ ТУТ ПАРЫ ХОДЗЯЦЬ, ПАРЫ

Усё тут пары ходзяць, пары
Па горных сцежках і далінах.
А я аб пары толькі мару,
Усё няма маёй жанчыны.

Усё яшчэ я адзінокі,
Блукаю ўсё яшчэ, блукаю,
Так многа тут жанчын навокал,
Каторая ж мая? — пытаю.

Усё я ў пошуках нястомных
Тае, што мае быць маёю.
А час імчыць так непрытомна,
Цярушыць скроні сівізною.

А, можа, ўжо дарэмны пошук,
Мары аб спозненым каханні?
Мо адзіноты сваю ношу
Насіць я буду да скanання...

Віктар Швед

Закапанэ 28 II 85

ЗДЗЕЛКА

— А гэта ты мне пра што, пане?! — непрыемна здзівіўся Балабэнак.

— Ну, майсы майсамі, а ты як сабе хочаш, — знеахвоціўся Намеснік.

Яны пілі ў „Перапёлачцы" чырвонае віно, самае таннае, якое можна было там заказаць (румынскае). На дварэ марусіў дождж, штодзённы ў гэтае мокрае лета. За шклянымі сценамі павільёна гнілавата зелянеў блізкі парк, запушчанае кустоўе нечага ўздоўж тратуарчыка заглухлай тут вуліцы (па якой лепей было не хадзіць увечары). Балабэнак з Намеснікам адчувалі сябе не зусім каб добра ў такой маладняцкай кафэйцы, будучы мужчынамі з налётам сівізны на скронях. Месца, аднак, для іхняй гутаркі выбралі яны абачліва — у рэстаране альбо ў бары мог жа іх нехта сур'ёзна падслухаць, а таксама і не пасядзіш тамака за абы-чым.

— Слухай, Намеснік, цану ты скажы яму, пане, пасля ўсяго.

— Можа быць, ён абразіцца?

— Хто?! Гэта ж мужык!

— Ну, майсы майсамі, хаця б патрыятызмам нам возьме ды заедзе...

— Не смяшы мяне, Намеснік: нашто, пане, ратаю нацыянальнасць?

— У нас, па-праўдзе, не будзе столькі грошай, Балабэнак. Тут справа такая, што майсамі не выкруцішся ад яе.

— Ад цаны да платы дарога, пане, павінна быць доўгая, Намеснік.

— Як зрабіць тое?

— Рухай мазгамі, Намеснік, варушы імі...

Яны паазіраліся, трохі як набабнікі, што зайшлі пашукаць валачашчай сабе нанач. Віхрастыя юнакі і ўгадаваныя дзеўкі лізалі марожанае, хто седзячы, а хто стоячы, модна крыўляючыся. Начэквалі, калі аціхне дажджоўе, каб хутка пайсці дамоў.

— Я яму, Намеснік, як не даў, ведаеш, дык ён і выпрасціўся! ... — пачаў сваё Балабэнак. Недзе за імі рагатліва крыкнула дзяўчына, задзынкала разбітае шкло: „Ідзі, заплаці за шклянку, хі-хі..."

— Не перастае, — сказаў Намеснік, як бы не чуючы Балабэнка і нудна ўглядзеўшыся некуды ў заімжавелае воддалле. Той рогат рабіўся нясцерпным, усё болей падобным на роспачны плач маладзіцы (заціх, урэшце, быццам зайшоўшыся ад жалю). — Балабэнак, — загаварыў, бы прачнуўшыся. — Майсы майсамі, нашто табе было заводзіцца з ім?

— Калі тое, пане, было?!

— Ой, балабэнак-балабэнак ты...

— Ну што „балабэнак"?!

— А тое, майсы майсамі, ці ты паверыў бы ў гешэфтах такому, каго бачыў на сваёй жонцы?

— Глупствы, Намеснік: прычым тут, пане, „паверыў бы — не паверыў бы"? Ён жа, той самы, унукаў ужо, пане, гадуе!

— Блага, Балабэнак, калі баба стаіць на дарозе.

— А ці я кажу, што добра? Інтэрас наш наматай ты з ім так, майсы майсамі, як бы пра мяне і не чуў нават.

— Усё роўна выявіцца...

— Позна яму тады будзе ганорамі раскідацца, майсы майсамі, грошы добрыя панюхаўшы. Ды і другога такога дурня дзе ж нам знайсці?

— Яно праўда...

— За грошы і чорт харошы, хі-хі...

Дождж сыпаў і сыпаў. І яны засядзеліся.

Сакрат Яновіч

БЕЛАРУСКАЕ — МАРАЛЬНАЯ ПРАБЛЕМА

Яшчэ раз спрабую ўзняць голас. Прымушае мяне зрабіць гэта зноў жа некаторая павярхоўнасць тых папрокаў Барскага ў адрас суродзічаў. У гэты раз звярну ўвагу чытачоў на больш дэталёвы аспект нашага нацыянальнае „выжывем або не выжывем".

Заняпад беларускага выклікааны т а к с а м а самім жыццём у сучасных умовах, якія ў сацыяльным сэнсе адрозніваюцца ад мінулых эпохаў і тым, што амаль усе мы цяпер штодзень залежым ад дзяржавы, усе на „казённым хлебе". Відаць гэта і неспрактыкаваным вокам: калісьці мае бацькі атрымлівалі ў год адну ўсяго паперку, быў гэта квіт за падатак. А цяпер? — хоць ты канцылярыю заводзь дома!

Чалавек, каб рэалізаваць патрэбы свайго жыцця, абыходзіць перашкоды — яўныя і спадзяваныя. Таму, нават дачуўшыся толькі, што яму прыналежнасць да нацыянальнай меншасці можа стаць адной з гэткіх перашкодаў, ён задумаецца над выхадам (вынікі такіх роздумаў вось апісвае нам Барскі ў „Дзяржаўнасці і нацыянальнасці"). Якія іншыя рацыі могуць прымусіць яго застацца сабою, беларусам? Так, не болей як этычна-маральныя! Невыпадкова затым беларускія настроі ўтрымліваюцца перш за ўсё ў асяроддзях, у якіх наглядаем значнае пачуццё матэрыяльнай самастойнасці, у развітнейшых гаспадароў і рамеснікаў, сярод вышэйшай інтэлігенцыі (медыкі, юрысты, інжынеры). Адсюль бярэцца новая якасць у беларускім культурным працэсе, своеасаблівая элітарнасць культу беларускай мовы перш за ўсё. Так званы просты людзін, хоць і дэкларуе сябе беларускай нацыянальнасці, ні трохі не мае ў сваім духоўным нутры нейкага наказу абавязкова размаўляць на беларускай культурнай мове. Прычына звычайная — не бачыць ён узаемасувязі паміж: быць культурным беларусам і заможным беларусам. А нярэдка лічыць ён дэманстрацыю беларускага патрыятызму як правакацыю супроць ягоных жыццёвых здабыткаў. Як раздражніванне „ваўка неталерантнасці", які хапае за самюткае горла.

Гібеем у законах мімікрыі, г.зн. не кідацца ў вочы, прыстасавацца да акружэння, прыпадобніцца. Нехта з „простых" сказаў: капітал не разумее па-беларуску, каса выплатаў зачыняецца тады.

Высокім голасам гаворым пра ганебнасць асіміляцтва. Адкуль у нас раптам столькі выраджаў?! — прыкідваецца няведаючым Алесь Барскі. Ды з адчаем дадае: культурнасць выгубіць беларусаў, бы мікробы якія! Я, Анташэвіч, прачытаў гэты ма-

(Працяг на стар. 5)

...І НАС РАЗБУДЗІЛІ

(Працяг са стар. 1)

дзень пасля заснавання свайго пасольскага клуба далучыліся да сеймавых фракцый Камуністычнай партыі Польшчы і Незалежнай сялянскай партыі, каб разам падаць на разгляджанне Сейма прапанову аб канфіскацыі памешчычых, дзяржаўных і царкоўных земляў і перадачы іх без выкупу ў карыстанне сялян. Выступаючы з гэтай прапановай, пасол А. Пашчук, між іншым, гаварыў у Сейме:

„У Польскай дзяржаве нагляддаецца жудасны голад зямлі. 17.600 памешчыкаў уладаюць 9 700 000 га. У той час больш як 1/3 частка вясковага насельніцтва зусім пазбаўлена зямлі. (...) Гэтакае становішча вядзе працоўныя масы сялян да крайняй беднасці..."

Прыведзеныя лікі адносяцца да ўсёй даваеннай Польшчы. Становішча ў Заходняй Беларусі складалася яшчэ болей трагічна. А дзеячы Грамады ў сваіх газетах, лістоўках і на мітынгах прарочылі лепшую будучыню паднявольнаму беларускаму люду, калі ён згуртуецца ў адну грамаду. І люд гуртаваўся. Гуртаваўся так хутка, шчыра і ахвотна, што ўлады перапалохаліся гэтай сапраўднай лавіны беларускай нацыянальна-вызваленчай стыхіі. Старасты і паліцэйскія начальнікі атрымалі тайныя загады, каб усімі спосабамі ўтаймоўваць гэты рух.

Шыману Карнілюку было 12 гадоў, калі ў 1926 годзе ў вёсцы Старое Беразова быў наладжаны павятовы з'езд Грамады.

Пад канец 1926 года БСРГ праводзіла павятовыя з'езды сваіх членаў. Гэтакі з'езд у лістападзе 1926 года планаваны быў у Бельску. Згоджана ўжо была зала кіно, найбольшая, якая тады існавала ў Бельску. Паліцыя, аднак, так запалохала ўласніка гэтай залы, што ён адмовіўся ад грамадаўскіх грошай і не даў згоды, каб павятовы з'езд адбыўся ў яго кіно. Дэлегаты рашылі пашукаць іншага месца для свайго павятовага з'езда. Спачатку хацелі правесці яго ў Трасцянцы, дзе існаваў шматлікі бойкі гурток Грамады.

— І добра,што гэты з'езд не адбыўся ў Трасцянцы, — кажа доктар Уладзімір Юзвюк, які нарадзіўся ў гэтай жа вёсцы. — Трасцяніцкія хлопцы так лёгка не ўступілі б. Там кроў палілася б ракою. Безумоўна, быў бы гэта болей крывавы павятовы з'езд, чым у Старым Беразове.

Так, гэты з'езд астаткова быў наладжаны ў нядзелю, 5 снежня 1926 года, у вёсцы Старое Беразова, у хаце Івана Трашчоткі. І па гісторыі ведаем, што быў гэта самы крывавы павятовы з'езд БСРГ.

Што менавіта здарылася ў Старым Беразове?

Мяркую, што найлепш на гэтае пытанне адказа арыгінальны дакумент, які захоўваецца ў Інстытуце гісторыі партыі пры ЦК КПБ у Мінску. Гэта сапраўдная тэлеграма, адрасаваная Браніславу Тарашкевічу, накіравана з Вільні, 6 снежня 1926 г. у 12 гадзін і 8 мінут дня. Тэлеграма на польскай мове. Вось яе пераклад:

„У нядзелю, пятага, праходзіў павятовы з'езд Грамады ў вёсцы Старое Беразова, Арлянскай гміны, Бельскага павета. Членаў

З дакладам аб Грамадзе выступіў доктар Уладзімір Юзвюк.

Грамады, якія кіраваліся на з'езд, тайная і яўная паліцыя ў Старое Беразова не прапускала, арыштоўвала. Такім чынам на з'езд змагло прабіцца толькі 120 чалавек. Вёска Старое Беразова была акружана атрадамі пешай і коннай паліцыі ў колькасці 100 чалавек, з сямю кулямётамі. У час працы з'езда банда паліцэйскіх тайнякоў у колькасці да 15 чалавек пачала пагром хаты, ламала дзверы і вокны. (...) паліцыя ўварвалася ў хату і пачала біць усіх членаў з'езда прыкладамі і шаблямі. Паліцэйскія трымалі за рукі паслоў (...). Паслы Мятла і Валошын паранены. Апрача гэтага ўдзельнікаў з'езда паранена 50 чалавек. (...)".

Гэтую тэлеграму падпісаў нейкі Раман.

Ноччу, 15 студзеня 1927 года ўлады наладзілі ўсеагульны пагром БСРГ. Былі арыштаваны ўсе паслы і больш за 400 яе кіраўнікоў. 22 сакавіка 1927 года Грамада была афіцыйна закрыта ўладамі.

✲

У памяць гэтых падзей стара-

АДЭПТ

— Ведаеце, калі так прызнацца... я крыху расчараваны ім... сам за фарбы не хапаецца. Папера павінна ж стацца яго найлепшым сябрам, ого, папера... І крэйда, або аловак, а ён... Расхадзіўся я на яго сёння, прыйшоў да мяне і кажа, што ён перамучаны і каб так адкласці ўсенька тое...

Вы, пане вучыцель, добра сказалі: маляванне гэта табе не гулянка, гэта праца во якая цяжкая! Недзе чытаў я пра таго Паганіні, як ягоны бацька... лупіў яго па руках, пакуль той не вывучыўся на генія.

Думаю часам, што гэта ўжо не сорак пяты, не тысяча дзевяцьсот сорак пяты год, калі і гандлянуць можна было і пажыць, не ў роспуст кажучы, а гэта ж ужо сапраўды дваццаты век наш настаў, бо жывецца ж, як і самі бачыце, з уласнае працы найчасцей, і відаць на рабоце нават тых, што некалі інтарэсы не абы-якія чынілі-рабілі.

Ну так, пане вучыцель, не тыя часы... Напрыклад, гэты ж Фэліні: палова людзей выходзіць з кіно, нічагуткі не зразумеўшы, от, заплацілі грошы за білет ды нудзіліся цэлыя дзве гадзіны, але іншыя, ведаеце, ёсць такія, што аж бляюць ад захаплення ягонымі тымі кінакарцінамі!

Я, вядома, разумею, што майму сыну куды там да генія, аднак жа хачу, каб ён вось так сабе... хаця б дзеля аднаго сябе... Ведаю, ведаю: мастак з яго не будзе, але няхай для практыкі самое, напрыклад, у школе каб змог нарысаваць лаўравы вянок у аздобу сцяны ці каўбоя якога, бо як самі ведаеце, такія маленечкія ўдачы часамі даводзяць да буйнае перамогі.

Заканікуліў я летась з сябрамі... Быў там, з намі, хлапчук адзін, мо на палову года малодшы ад майго, і, ведаеце вы, шмат чаго я заўважыў у карысць нашага хлопца, які, не хвалячыся, і веславаць на лодцы дае рады і, калі пойдзе дождж, на нуду, дык і з картамі ўсякія фокусы прадэманструе. У басейне аднаго разу то я аж пабялеў ад трывогі раптоўнае — ну, не пабялеў, але так гаварыць, — бачу, наша хлапчанё і ныркуць патрапіць і на спіне паляжаць у вадзе, і наогул аж жах іншы раз бярэ! Кажуць, заўчасна ўсё ў яго і што, калі пятнаццаць яму будзе, то маляваннем займацца, мабыць, і вольнай хвілі ў яго ўжо не знойдзецца, дык няхай хоць цяпер. А ў шаснаццаць гадоў, го-го, дзяўчыняты яму ў галаве будуць!!

А мая жонка, ведаеце, з такое сям'і выводзіцца, ну... А тут жа, сын і я гэта ж супольнасць крыві. З яе братам меў я перабоі, хоць і блізкая радня, так сказаць, і таму хачу выкараніць усё тое прынамсі ў сыне сваім, ад

беразоўскі гурток Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў нядзелю 1 снежня 1985 года наладзіў урачысты сход жыхароў гэтай вёскі. Старшыня гуртка і актыўны дзеяч БГКТ Грыша Мароз спецыяльна запрасіў на гэты сход Шымана Карнілюка, аднаго з нямногіх стараберазоўскіх старажылаў, якія памятаюць крывавы грамадаўскі з'езд у 1926 годзе.

— Мне тады было 12 гадоў, — гаварыў дзядуля Шыман. — Жылі мы непадалёку, амаль пасуседску з Трашчоткамі, наскасяк з другога боку вуліцы. І я добра памятаю, як усё гэта тут адбывалася. Найперш паліцыя забараніла нам выходзіць з хаты і глядзець у вокны. Хто б аднак слухаў іх! Мы ж былі малыя жэўжыкі-непаседы. Цэлая вуліца запоўнена была паліцыяй і нейкімі чужымі людзьмі, апранутымі па-цывільнаму. І раптам пачалі хату Трашчоткі абкідаць каменнямі, паляцелі вокны. А паліцыя, нібы ў абарону паслоў і дэлегатаў, б'е палкамі і прыкладамі ды шаблямі ўсіх, хто трапляў пад рукі... Хата Івана Трашчоткі пасля гэтага пабоішча выглядала, як пасля ўзрыву бомбы, была разбіта дашчэнту, а колькі людзей пабітых! І паслоў пабілі...

*

Стараберазоўскія актывісты БГКТ вельмі дбайна падрыхтавалі сваю невялічкую святліцу на гэты ўрачысты сход. Асабліва спадабаліся прыгожа вышываныя, цяпер ужо музейныя, ручнікі. Апрача старшыні, Грышы Мароза, шчыра тут папрацавалі гаспадыня клуба Валя Шварц, а таксама Пётр Скепка, Юрка Трафімюк і іншыя члены БГКТ.

З дакладам аб БСРГ выступіў доктар Уладзімір Юзвюк. БГКТ прадстаўлялі: старшыня д-р Аляксандр Баршчэўскі і яго намеснік Кастусь Майсеня.

Святліцу да адказу запоўнілі жыхары багатай цяпер вёскі Старое Беразова. З палымяным заклікам прадаўжаць і замацоўваць ідэі БСРГ звярнуўся да іх А. Баршчэўскі.

— Няма вечных людзей, — гаварыў ён. — Адышлі ад нас правадыры Грамады. Але ёсць вечныя ідэі. І якраз ідэі Грамады — каб кахаць і цаніць роднае — з'яўляюцца вечнымі.

З мастацкай часткай выступіў жаночы хор з Нараўкі, які працуе пад кіраўніцтвам Вольгі Закройшчык. На гармоніку падаваў ім мелодыю настаўнік Мікалай Варанецкі. І гэта таксама быў доказ несмяротнасці грамадаўскіх ідэй.

Кіраўніцтва ГП БГКТ дамовілася з мясцовым актывам, што падобныя ўрачыстыя сходы ў гадавіну крывавага павятовага з'езда ў Старым Беразове будуць яны наладжваць кожны год.

Віктар Рудчык
Фота аўтара

Нашчадкі тых стараберазоўскіх сялян, якія ў 1926 годзе былі сведкамі павятовага з'езда Грамады.

(Працяг са стар. 4)

тыў ягоных разважанняў і адразу падтакнуў: так, так, так! Потым астыў — логіка ў Барскага чамусьці эмацыянальная, на кароткую дыстанцыю. Назаўтра прыйшоў да мяне одум: чалавека фармуюць жа акалічнасці, варункі! Ага, і чаму нечага такога нельга напісаць, скажам, пра нашых суседзяў, пра літоўцаў і латышоў, якія, удадатак, шмат меншыя за нас? Не трывожаць іх гэтак драматычна падобныя праблемы. Справа не ў непадобнасці іхных культур ці псіхікі. Нацыянальная свядомасць у іх менавіта стала папулярнай надоўга да сацыяльна-тэхнічнага перавароту ў Еўропе, які трэба вязаць з рэвалюцыямі і сусветнымі войнамі. Маляўніча кажучы, яны не спазніліся на наваселле дваццатага стагоддзя (чаму і як, гэта асобная гісторыя). У выніку гэтага беларусы як нацыя нікому не змаглі быць палітычным партнёрам. А самой пані Гісторыі мы аж па сёння адвешваем старасвецкія паклоны, даўно выйшаўшыя з моды ў блізкіх нам сваім плебействам народаў. Бо — дадзена нам больш для свайго развіцця, чымсьці самі змаглі б дабіцца. Прытым горбіць нас комплекс петэнта: а каб хто даў што! Мой швагер злуецца на мяне такімі словамі: „Кажаш, я не гавару па-свойму? Няхай начальства пачне, то і я пачну!".

Махнацкага гідзіць беспардонная стылістыка Барскага, тое тыцканне пад нос беларусам „смярдзючае анучы праўды". Я не падзяляю дарэшты абурэння на Барскага, як і не падзяляю дарэшты інтэнцыяў ягонай публіцыстыкі. З праўдаю, як і з махлярствам, трэба быць нязменна асцярожным: у праўды заўсёды сядзіць пад пазухаю куранятка махлярства, а махлярства трымае ў руках за спіною крыху праўды на ўсякі выпадак... Барскі паганяе ў наш бок раз'юшаныя думкі аб тым, што калі б не цемра вёскі ў мінулым, і следу не было б ужо па беларусах! Так, гэта праўда, але не ўся. Прыкрая, але праўда. **А не ўся не таму, што прыкрая яна. Барскі не можа не ведаць пра тое, што слабаразвітая культура не перамагае высокаразвітую. Барскі не наважыцца на т.зв. эфект перад непісьменнымі і не прыкліча ў наша ўяўленне распад Рыма пад ударамі тупамордых варвараў з нашага староння, бо ведае, што зараз кожны з нас крыху рымлянін (хаця б таму, што піша лацінскімі літарамі). Культура народа, калі яна вылупіцца з правінцыянальнасці, набывае тае дзіўнай уласцівасці, што пераўтвараецца ў нешта несмяротнае, непадлеглае законам пачатку і канца. Без рымскай або лацінскай культуры не было б сёння ні італьянскай, ні французскай, ні іспанскай... Я недакладна гавару, трэба: калі б не распалася Рымская імперыя, не ўзніклі б ні Францыя, ні Італія, ні Іспанія, ні Партугалія, ні Румынія з іхнымі мовамі на базе латыні.** Карл Вялікі, стваральнік французскай дзяржаўнасці, ад якога і пачалося паняцце каралеўскай улады ў нас, быў непісьменным чалавекам, не ведаў аніводнай літаркі. Тысяча гадоў сярэдневечча гэта неапісальны ўпадак асветы, калі ведаць, што ў антычным Рыме нават шматхто з рабоў быў прывучаны чытаць-пісаць, а сёй-той з іх выйшаў і ў пісары або ў паэты, сам будучы з пушчаў тадышняй дзікай, бруднай ды несціхана галоднай Еўропы. Што ж нарадзіла французскую нацыю або іспанскую, калі не тая ж ц е м р а? Ізаляванасць і задрыпанасць! Пра гэтыя мовы зласлівікі гавораць як пра звыраднелую латынь!... Гэткую зласлівасць не кожнаму зразумець.

Падкрэсліваю мараль. Ведаю, што яна прыходзіць пасля хлеба. Веру ў яе хуткі прыход да нас, бо хлеба нам ужо не бракуе.

Аляксандр Анташэвіч

самюткага пачатку...

На рабоце ў мяне, карысныя перспектывы аб'явіліся, ну, у сувязі з той рэарганізацыяй, але, ведаеце, хэўра ўселася, як і ўсюды можа і не хэўра якраз, а толькі кампанія такая, і мы хочам выштурхнуць яе з тых седалаў. У жыцці гэта так і ёсць: добры крок гэта грошы, благі крок гэта страта грошай, рыхтык бы ў фірме.

Хочацца мне, пане вучыцель, каб мой сынок пакарыстаўся ўрокамі ў пана не ў дзесяці працэнтах, але ў трыццаці або і ў трыццаці пяці... Не ведаю, ці вы добра разумееце мяне. Гавару я нямала, ды яшчэ болей думаю, і аніяк не магу дапусціць да сябе такую думку, што сыніска гэты мой вырасце такім „тудэма-сюдэма", ведаеце, як у Маскве кажуць: кругом дурак! Праўда, па матэматыцы дык ён не надта герой, і калі ў адным кульгае, якраз думаю, то хоць у другім няхай ідзе гладкай дарогаю, ну не?...

У гэты наш час, ведаеце, усё вельмі ж ускладнілася, — даволі ў газету зазірнуць, у артыкулы, хаця хто іх там папрачытвае, усю тую мудроту; найлепей на адукаванца наткнуцца, такі коратка растлумачыць табе тое, што доўга трэба было б чытаць. Хі, бы ў тэлевізары... Ёсць у мяне такі сябар, які жыве фатаграфуючы, значыць, фатограф з яго дыпламаваны, мастак, і ён сказаў мне неяк: карціна і карціна гэта не тое самае. Во, бачыце, пане!

Матэйка быў такі (недзе чытаў я ці чуў), то ён не еў, цэлы час сядзеў над палатном... Трэба мець пасію, як сказана ў той кнізе, і я гэта ведаю нягорш сам па сабе. Бачу вось, наш Антосік пытае ў вас, якую фарбу браць, і добра, бо я хачу, каб ён асвойтаўся, каб ведаў, як аловак застругваюць, і каб ведаў, што такое вугалёк, і калі гэты вугалёк зломіцца, дык бярэцца наступны, і робіцца ўсё, бы мімаходзь.

Ну, ведаеце, пане вучыцель, той італьянскі спявак, ну, як яго зваць... Бэнэвуці, дык цяпер ён жа дырыжор, але калі было яму дзесяць гадкоў, то і тады ўжо гожа спяваў. Хачу, каб мой сынок умеў крыху імпанаваць калегам, каб рэпрэзентаваў сабою вышэйшы ўзровень, каб, узяўшы аловак або вугалёк, тлумачыў, вось, што гэта робяць так і так.

Са мною, ведаеце, так: задумаю нешта, а потым вазьму ды адступлюся ад таго, дык адразу выходзіць калматня. І таму я аж гэтак упёрся, і ніхто тут мне не вытлумачыць, бо іначай бяда. І сынок навучыцца маляваць, і праз колькі гадоў дасць яму гэта свой працэнт. Вам я пра гэта гавару, бо і з кім жа мне пагаварыць, калі не з вамі! Жонка фанабэрыцца, кажа, што непераканаая яна, і я таксама ахвотна быў бы тым неперакананым ды пасядзеў бы ў фатэлі з газетаю ў руках, а сынок тым часам няхай сабе з сабачкам пазабаўляўся б, аднак я цвёрда жадаю, каб ён жа нешта ўмеў, нечага навучыўся. Калі іначай, дык кім яму быць — слесарам якімсьці?!

Я, як бачыце самі, немалады ўжо, аднаго дзіцяці ўсяго прычакаў, і хачу, калі яго возьмуць у армію, то каб не бегаў там па полі з нейкім кулямётам, вочы на лоб вываліўшы...

Я, ведаеце, хоць і за ўласнай работаю свету не бачу, аднак тры карткі просьбы тае да выхавацелькі школьнай сына майго намахаў, каб яна дакладна зведамляла мяне праз вучнёўскі дзённічак пра благія ўчынкі ягоныя. І я добра ведаю ўжо, дзень у дзень, пра тое, што мой сын „крыўдзіць дзяўчынак", „ходзіць ускрайкам сходаў і палохае няшчасным выпадкам", „піша глупствы ў сшытку" і гэтак далей. Я той яго дзённічак штодзень чытаю. І я адразу хачу выкараняць усянютка благое ў ім. Я буду змагацца, я змагаюся...

Мікола Давідзюк

ЛЮДЗІ БГКТ

АРКАДЗЬ СУЛІМА

Аркадзя Сулiму добра ведаюць у раёне Дубровы. Сёння ён з'яўляецца адказным за гандаль у гмiннай управе. Раней працаваў у „Сялянскай самапомачы", 6 гадоў быў прэзасам ГСу.

Сын селяніна з Хільмонаў, ён заўсёды ўключаўся ў вір грамадскай працы, а людзі пра яго гаварылі: справядлівы і працавіты чалавек! Неабыякавыя былі яму і беларускія справы. Бадай, таму на арганізацыйнай канферэнцыі Дуброўскага аддзела, якая адбылася 16 снежня 1984 г., БГКТ-оўцы выбралі яго старшынёю. Аркадзь Суліма з пачуццём адказнасці за аказаны яму давер прыступіў да гэтай працы. У мешаным асяроддзі няма такіх вёсак, дзе б суцэльна жылі беларусы. Тут на працягу 40 гадоў не было ў школе навучання беларускай мове, калі не лічыць Хільмонаў, дзе пасля вайны на працягу некалькіх год выкладалі гэты прадмет. Таму людзі тут часта не

ўмеюць чытаць па-беларуску. Некаторыя самі вывучалі беларускую мову, чатаючы „Ніву".

Аркадзь Суліма за адну з галоўных задач аддзела лічыць стаpанні, каб члены БГКТ па „Ніве" вучыліся чытаць на роднай мове. Гэта ўдаецца многім, наколькі мова на Дуброўшчыне вельмі набліжана да беларускай літаратурнай.

На Дуброўшчыне няма спецыялістаў у галіне мастацкай самадзейнасці. Усё разлічана на самародныя таленты, якія паяўляюцца там-сям. Дзякуючы ім сёння існуюць тут калектывы з беларускім рэпертуарам: у Хільмонах два харавыя калектывы — адзін на вёсцы, другі на хутары; у Грабянях ёсць добрыя спевакі, таксама ў Сынкоўцах утварылася харавая група.

Пры актыўным удзеле Аркадзя Сулімы арганізоўваюцца ў аддзеле ўсе мерапрыемствы, уключна з апошнім, лістападаўскім пленумам, прысвечаным далейшай актывізацыі БГКТ у выконванні пастаноў X з'езда.

Міхась Хмялеўскі
Фота аўтара

ТАЛЕНТ І ДАБРЫНЯ

(Працяг са стар. 1)

ся па руках прыватных калекцыянераў, адзін з іх сабраў каля сямідзесяці ягоных прац.

Сказаць, што У. Наўмюк паходзіць з глыбінь беднага беларускага сялянства, гэта сказаць вельмі мала. На яго долю выпала найтрагічнейшае і найцяжэйшае круглае сіроцтва. Ужо падчас адступлення, улетку 1944 года, немцы схапілі бацьку разам з 27 сялянамі з Канюкоў і іншых вёсак, загналі ў Трычоўку і там усіх жыўцом спалілі. Двума гадамі пазней памерла на сухоты маці. Засталося трое сірат. Найстарэйшаму з іх, Валодзю, было тады ўсяго 11 гадоў. Прыгарнулі іх да сябе бабулька ды дзядзька. І гэтыя дзве асобы засталіся назаўсёды ў памяці разбяра як самыя шляхетныя і самыя добрыя істоты на зямлі. Падчас нашай размовы мінулым летам ён заўважыў:

„Наш дзядзька Сямён патрапіў нас, сірат, выхаваць на прыстойных людзей. Ён заўсёды маўляў: „Памятайце, хлопцы, пражывіце жыццё прыгожа — жывіце з людзьмі добра!" І гэта я ніколі не забуду ды стараюся па гэтаму канону жыць".

Пра асобу Уладзіміра Наўмюка, яго жыццё і асабліва пра ягоную разьбу напісана не толькі дзесяткі артыкулаў, але нават на гістарычным факультэце Варшаўскага універсітэта ў 1979 г. Яцэк Валоўскі абараніў магістэрскую працу „Манаграфія народнага разбяра Уладзіміра Наўмюка", якую ён напісаў пад кірункам вядомага этнографа дац. Мар'яна Пракопка на кафедры этнаграфіі. І таму замест сnаваць загадкі пра вытокі і сутнасць творчасці Уладзіміра Наўмюка, лепш няхай ён сам пра гэта скажа:

„Ніва": Як гэта сталася, што вы зацікавіліся разьбою?

Уладзімір Наўмюк: Сотні разоў ужо пыталіся мяне пра гэта, але праўду сказаўшы, то я так нічыра нікому і не адказаў. Як тое сталася, то я і сам не ведаю. Я ў дзяцінстве меў штосьці такое ў сабе. Любіў мець пры сабе ножык. Бывала, каб яго купіць сабе, збіраў зёлкі. А якія ж тады былі тыя ножыкі?! От, такія сабе „цыганчыкі" — акладкі драўляныя, без пружынкі, тупыя. Я ўсё стругаў: то свісцёлкі рабіў, то іншае, а потым стаў вырэзваць птушачак, розных конікаў.

„Н": Вам, пэўна, і пасвіць давялося?

У. Н.: Так, год пасвіў у суседніх Паўлах. Там быў дзедка Дабрэй — вельмі добры чалавек. Мы разам з ім пасвілі і час ад часу падпускалі, дзе і не можна было — на пашу суседняй вёскі. Ён мяцёлкі рабіў, кошычкі файныя плёў. А я ўсё стругаў. Ён мне часам казаў: „Валодзька, ты вазьміся за штолень талковае. Што ты там якогасьці караня стружаш? От, зробіш штосьці прыдатнае, занясеш каму — табе і пару яек дадуць..." Ну, рабіў я і кошычкі, але ўсё мяне цягло да струганя. Не паказваў я таго нікому, бо зараз смяяцца будуць. Павешу, бывала, дзе-лень на дрэве, у лесе, пры дарозе. Але ніхто гэтым не цікавіўся, нават як і знойдзе. Рабіў я і возікі з трашчоткаю, млынкі. За адну такую каляску я ў мінулым годзе на агульнапольскім конкурсе 8 тысяч узнагароды атрымаў, яе набыў Этнаграфічны музей у Варшаве.

„Н": І так увесь час пры зямлі ды жывіне?

У. Н.: Юнаком ужо пайшоў я да вясковага майстра-цесляра Андрэя Нікіцюка з нашай вёскі. Любіў ён, праўда, выпіць, але чалавек быў залаты і залатыя рукі меў. Іншыя бацькі баяліся аддаваць яму дзяцей у навуку, каб не распіліся часам. А я ж — сірата, то і сам пайшоў. І мяне не навучыў піць, бо да такога ён нікога не заахвочваў. Затое чалавек быў вельмі добры: работу адразу паказваў. У іншага майстра вучні год, а то і два, праходзяць і нічому не навучацца. „Круці, — кажа, — дзіркі ды цяшы тэблі!" — вось і ўсё. А сам тайком што важнейшае зробіць, каб вучань не прыўважыў і не навучыўся. У той час людзі патрабавалі, каб ім ганачак вырыхтаваць, вятроўкі выразныя даць, акенца ў шчыце ладненькае вырабіць. А ў мяне да такой работы аж рукі свярбелі. Майстра тое прыкмеціў і мне такое даваў. Іншыя хлопцы, што разам са мною былі, рабілі пры зрубе, а я больш за ўсё пры такіх далікатнейшых працах, пры разьбе. А гэта цанілася. Зрабіць ладны ганак і прыгожую разьбу на хату — каштавала столькі, што паставіць зруб. Але на разьбяныя аздобы маглі сабе пазволіць толькі багатыя людзі.

„Н": Ці вам давалі якіясьці гатовыя ўзоры, ці вы іх самі стваралі, складалі?

У. Н.: Майстар крыху меў гатовых узораў — „модлаў". Але ж не ўсе яны пасавалі. Часта трэба было зрабіць шырэйшы ці вузейшы, бо вокны бывалі большыя або меншыя. А як не хапала чаго, то трэба было самому зрабіць „модла", „адпісаць" яго на добрай дошцы, гэта значыць, выразанай з сярэдзіны бервяна,

КАРАВАЙ

Ішлі лясной дарогай. Першы — праваднік і сувязны, Міхась Панасюк, за ім — чэкіст Дзмітры Макараў, а далей — яго абодва таварышы: паляк Сцяпан Баскінскі і гэты шэрашэўскі юнак, прозвішча якога Макараў не запамятаў. Ішлі ўжо больш за гадзіну часу. Макараў пачаў нервавацца. Паглядзеў на гадзіннік. Набліжалася пятая гадзіна вечара.

„Дзе ж, к чортавай мацеры, пахаваліся тутэйшыя партызаны?!" — нерваваўся Дзмітры Матвеевіч. Над імі вісела шэрае, мокрае неба. Да твару клеіўся халодны кампрэс асенняй вільгаці. Пад нагамі хрумсцеў першы снег. Макараў паўзіраўся на фасфарызаваныя стрэлкі компаса. Трымалі паўднёва-заходні кірунак маршу. Ён паспрабаваў прыгануць па памяці, якія тут могуць быць вёскі? Выйшлі з вёскі Макарава, паўгадзіны таму назад мінулі Такары, недзе тут, крыху на поўнач, павінна быць вёска Вілінава, а з левага боку — Адамова і бліжэй да Буга — яшчэ вёска Мутная. У лесе за Мутнай, так яму гаварылі сувязныя, знаходзіцца Караваева зямлянка.

Недзе адазваліся сабакі. Праваднік-сувязны падняў руку на знак, каб спыніцца, і сам хутка скочыў за густую ёлачку. Макараў падбег да яго.

— Што там? — пацікавіўся.

— Цішэй! — засычаў Міхась Панасюк, кладучы палец на вусны.

— Ну, добра, — не турбаваўся Макараў, — але што там здарылася?

— Сабакі, чулі?

— Дык што?

— Набліжаемся да Мутнай. Трэба вёску абыйсці збоку, а пасля павярнуць направа, на захад. Я павяду. Толькі... — замяўся Міхась Панасюк.

— Толькі — што? — насцярожыўся чэкіст.

— Сляды! — з дакорам прамовіў праваднік — Вашы сляды! Вось! — паказаў на растоптаную сцежку. — Паглядзіце, палюбуйцеся! Трэба ступаць след у след. Асабліва тут, калі да партызанскай зямлянкі засталося ўжо зусім блізка. Каравай мяне на кускі разарве за гэтакую неасцярожнасць.

— Хто? — не зразумеў Дзмітры Макараў.

— Каравай, Грышка, наш камандзір. Я ж гаварыў вам пра яго. Ён у нас хутчэй страляе, чым думае. Дык за такую неасцярожнасць мяне напэўна не пахваліць. Тады прашу вас, таварыш Макараў... і сваім людзям перадайце, каб ступаць нага ў нагу, на адзін след.

— Дык што вы тут: ваюеце, ці толькі хаваецеся ад фашыстаў? — знерваваўся Макараў.

Гэтая заўвага да жывога кранула сувязнога. То ж яго ў вёсцы, у Мутнай, чакаюць дзеці і жонка, бацькі і радня. А ён, звычайны селянін, блукаецца дзесьці тут па лесе, ды яго яшчэ дакараюць гэтакімі заўвагамі! То ж каб немцы даведалі-

пераважна з дрэва, сплаўленага з Белавежскай пушчы. Яе шырыня павінна быць аднолькавая і каб на ёй не было сукоў. Памятаю: рабілі мы ў суседняй вёсцы Астроўкі ў гаспадара, што вельмі любіў коней, — даглядаў іх, чысціў, любаваўся імі. Ён і папрасіў нас даць выразных конікаў над шчытавым акенцам. А ў майстра не было „модлы“ з конікамі і мне давялося самому яе зрабіць ды конікаў выразаць. Вельмі ж гэтая разьба спадабалася гаспадару.

„Н“: І вы сталі цесляром?

У. Н.: Не, пайшоў да работы ў электрыфікацыі, бо гаспадарка малая была, усяго 2 гектары і то ў сарака кавалках — з яе не пражыць. Ажаніўся я з дзяўчынаю са свайго сяла, таксама з беднай сям'і. Нарадзіўся ў нас другі сын, і трэба было вяртацца дахаты. Апрача гаспадаркі я пакрысе рабіў пры цясельцы і сталярцы: то перасыпаў старыя хаты, рамантаваў, шаляваў. Але гэта ўжо быў час, калі забаранілі будаваць з дрэва і мур хутка адолеў усё. Работы для мяне было ўсё меней і меней. Мяне ж карціла да вырэзвання, проста мучыла. І зімою, калі не было чаго рабіць, я браў сякеру, долага, нож і, знайшоўшы кавалак дрэва, пачынаў стругаць.

„Н“: Колькі вам тады было год?

У. Н.: Каля 26-ці. Тады ўжо працавала спулдзельня народнага рукадзелля — Цэпэлія. Для яе ў нашай вёсцы людзі плялі саламяныя капалі. Мною зацікавіўся кіраўнік гэтай спулдзельні Віктар Саўчанка. Гэта быў вельмі добры чалавек! Ён нашы Канюкі на ногі паставіў. Разгаварыліся мы. Зрабіў я яму пару фігурак, этнограф спулдзельні адобрыў і так пачалося. А Саўчанка мяне заахвочваў: „О, Валодзя, — кажа, бывала, — з яго, паглядзіце, які чалавек! Яго работа — то каштоўная рэч!“ Я і стараўся.

„Н“.: Вашы першыя працы?

У.Н.: Гэта былі прыдарожныя фігуркі святых. Такія, як мне памятаецца, былі ў каплічках пры дарогах. Рэзьбіў я постаці Хрыста, святога Ануфрыя. З першых, здаецца, была фігурка Ануфрыя, бо з вялікай барадою. Гэта ўсё мне было вельмі блізкае. Прыпаміналася дзяцінства, як наша бабулька штодня наганяла нас раніцай памыцца, стаць перад абразом, згаварыць малітву і толькі тады брацца за снеданне. А ў нашай хаце было многа абразоў. Зімою, седзячы з бабулькай на цёплай печы, мы слухалі яе апавяданні пра розных падзвіжнікаў, пустэльнікаў, што пакінулі раскошны свет, падаліся ў пустыню, жывіліся карэньчыкамі, а потым служылі людзям добрай радай, благаслаўлялі на добрыя ўчынкі. Гэта глыбока залягло ў маё сэрца. Я задумваўся, якую трэба мець у сабе цвёрдую волю, каб зрабіць добры ўчынак. Проста я палюбіў падзвіжнікаў і ад іх фігуркаў пачынаў сваю разьбу.

„Н“: Але ў вас, апрача ўвасабленняў з хрысціянскага пантэону, многа свецкіх фігур, людзей са штодзённага жыцця?

У. Н.: Бачыце, потым я стаў разглядацца па свеце, шмат ездзіў, бываў у розных гарадах і рэгіёнах краіны. Мне вельмі балінь, што ёсць помнікі ўсім — дзеячам, вучоным, паэтам, а нідзе не відаць помнікаў простым людзям. Няма помнікаў мужыкам, сялянам, гаспадарам, а яны ж жывяць усіх! Усіх трымаюць пры жыцці. І я рашыў усе свае здольнасці і ўменні аддаць паказу простых людзей. Хачу паказаць вёску тую старую, якая адышла беспаваротна і ўжо ніколі не вернецца...

Разбяр вадзіў мяне па закутках свае майстэрні, хаты, падворках, дабываў фігуры, пяшчотна лашчыў іх сваімі спрацаванымі шурпатымі далонямі і аб кожнай з іх апавядаў нешта адметнае.

— Вось гэтыя два хлапчукі. Яны ў лесе. Звочылі нешта незвычайнае, жахлівае. Прытуліліся да сябе ды пераўтварыліся ў чаканне, няпэўнасць... А тут дзедка. У нас калісьці быў такі старэнькі чалавек. За сялом, на грудзе пасвіў гусей. Стаіць, бывала, ён сабе ў сарочцы, падперазаней вяровачкай, люлькі з зубоў не выпускае. І так пражыў ён 90 год... Ці вось гэтая бабулька. Яна непрыгожая: жорсткія грубыя рысы твару. Але ўсе яны тадышнія жанчыны не спрабавалі нават прыхарошвацца памадкай, пудрай ці андуляцыяй. Жылі ўсё жыцці такімі, якімі нарадзіліся. Але гляньце, колькі дабрыні на іхніх тварах, колькі ласкі ў іх пакарэжаных працай пальцах!.

Слухаў я і думаў, што гэты чалавек увабраў у сябе не толькі адвечны народны талент, але і цеплыню дабрыні нашага беларускага люду.

М. Гайдук

Фота аўтара

Разбяр са сваімі працамі.

ся... Усім хана і годзе! Ой, разумны ты, начальнік, ой, адважны за чужымі плячамі стоячы! — развяжаў Міхась Панасюк.

— Ваюем мы тут колькі можам, а хаваемся колькі трэба! — адказаў сувязны. — А пакуль што, калі ласка, падпарадкоўвайцеся маім указанням. Я тут ведаю кожны корчык і кожную сцежку... Асцерагайцеся. Зараз пачнецца забалочаная даліна. Можна праваліцца па вушы. Трымайцеся майго следу!

Дзмітрыю Макараву хацелася распытаць у Міхася Панасюка пра гэтага іх камандзіра, у якога такое дзіўнае прозвішча — Каравай. Аднаго Каравая, здаецца, з вёскі Ставішчы, што каля станцыі Чаромха, давялося яму прымкнуць за кавалерскую бойку. „Калі гэта было? — прыкінуў у памяці даўнейшы начальнік раённага аддзела НКВД. — Здаецца, вясной сорак першага. Памятаю, што ён на вяселлі кагосьці пабіў ці параніў. Падазравалася, што маем справу з праявай варожай дзейнасці. Таму мне і давялося яго дапытваць. Аказалася, аднак, што гэта звычайная, а нават звычаёвая вясельная бойка. І таму накіраваў я гэтага малайца назад у міліцыю. Магчыма, што гэта нейкі іншы Каравай...“ Рашыў папытаць у праваднікa. І тады пачуў:

— Стой! Хто ідзе? — нехта загаварыў па-руску, але з такім характэрным акцэнтам, што адразу пазнаваўся тутэйшы старажыл. Голас даходзіў з-за нейкага карча, які ўжо расплываўся ў вячэрняй, заўчаснай, асенняй цемнаце. Спадарожнічаў яму лёскат зброі. Дзмітры Макараў таксама схапіўся за свой аўтамат і адскочыў за тоўстую сасну. Азірнуўся, каб хаця поглядам паразумецца са сваімі таварышамі. На жаль, не змог ужо іх пабачыць. У адказ пачуў голас праваднікa-сувязнога:

— Супакойся! Тут свае...

— Якія свае? Пароль?

Сувязны падаў вядомы яму пароль, і тады вартаўнік зноў адазваўся:

— А, гэта ты, Мішка? З чым добрым?

— Гасцей прывёў. Аж з Масквы. Трэба Грышку паведаміць.

— Калі яго няма цяпер у зямлянцы, — адказаў вартаўнік.

Хвіліну панавала цішыня. Толькі ў вячэрняй цемры бліснула запалка. Хтосьці закурыў папяросу. Дзмітры Макараў нерваваўся.

— Якога хрэна вы там гаворку заводзіце! — адазваўся на ўвесь голас, кіруючы свой аўтамат у бок папяроснага агеньчыка. — Вартавы! — загадаў. — Вядзі мяне ў свой лагер!

У адказ ён пачуў:

— Стой! Бо страляць буду! Падай пароль!

Дзмітры Макараў, зразумела, не ведаў тутэйшага партызанскага пароля. Атрад Грышкі Каравая не меў яшчэ сувязі з цэнтрам кіравання партызанскім рухам і сам сабе ўстанаўляў правілы паводзін і свае паролі. Макараў стаяў і маўчаў.

— Пароль! — патрабаваў вартавы.

— Міхаіл Пятровіч, — чэкіст, ледзь стрымліваючы злосць, звярнуўся да сувязнога, — скажы ты гэтаму дурню, што я зараз сваім аўтаматам напішу яму пароль!

Сувязны звярнуўся да вартаўніка па імені, каб не рабіў непатрэбнага шуму, і сказаў, што ён, Міша Панасюк, ведае, каго вядзе, толькі шкада, што вось няма Каравая...

— Каго няма?! — раздаўся ўпоцемку знаёмы Панасюку голас. — Я — Каравай. Прашу сюды, да мяне! Але паасобку!

Першы падышоў сувязны. Каравай пасвяціў яму электрычным ліхтарыкам проста ў твар. Вочы запяклі ад моцнага святла.

— Ну, чаго ты? — абурыўся Мішка Панасюк.

— Каго ты там прывёў сюды, дарогу паказаўшы? — дапытваўся Каравай. — А сляды хаця парадачна замялі? Бо цяпер пасля першага снегу...

— Перастань свяціць у вочы! — запратэставаў ізноў сувязны.

— Ну, добра, — згасіў ліхтарык Каравай. — Але гавары, каго ты прывёў?

(Працяг на стар. 8)

(Працяг са стар. 2)

ВЕСТКІ З БССР

пуцёўка была бясплатная. Памойму, нядрэнна, як вы лічыце?

Узровень жыцця

Дзесяць год назад, калі Аляксандр і Наташа пажаніліся, у іх не было сваёй кватэры, паколькі абое прыехалі ў Мінск незадоўга да жаніцьбы. Тры гады наймалі пакой, а потым атрымалі ад завода трохпакаёвую кватэру ў новым раёне.

— Наш раён вырас даслоўна на вачах — сучасны, прасторны, з магазінамі, школамі, дзіцячымі садамі. І да работы нам з Сашам усяго 10-15 мінут ехаць, — гаворыць Наташа.

У кватэры Лазарэвічаў вельмі ўтульна: з густам падабраная мэбля, дываны, каляровы тэлевізар...

— Зарабляем мы абое добра, — працягвае гаспадыня. — Я — 180 рублёў у месяц, муж — не менш 300. За кватэру плацім 10 рублёў у месяц летам і 15 зімою. Гэта разам з атапленнем, вадою, газам. Харчаванне нам абыходзіцца нядорага, паколькі мы толькі вячэраем усёй сям'ёй, а абедаем „кожны ў сябе": дзяўчынкі ў школе, мы на заводзе. Выходзіць не больш двух рублёў на чалавека. Выдаткі на транспарт таксама мінімальныя — праязны білет на ўсе віды транспарту каштуе ўсяго чатыры рублі. Таму мы і змаглі так хутка ў кватэры абжыцца, купіць машыну. Вось так мы і жывем. Звычайная сям'я. Каб толькі ў свеце ўсё было спакойна, каб толькі ніколі на зямлі не было вайны. Каб нашы дочкі, а потым і іх дзеці таксама жылі, як і мы — у любві і шчасці...

М. Сідаронак

Куток практычных ведаў

СЫРОЕ МЯСА

Трэба ведаць, што ў сырым мясе, нават зусім дабраякасным і свежым, могуць быць мікробы, таму яго ніколі нельга трымаць разам з іншымі прадуктамі.

Сырое мяса трэба класці на дошку, рэзаць асобным нажом, каб у далейшым не карыстацца імі для апрацоўкі іншых прадуктаў. Нож і дошку вымыць старанна гарачай вадой.

Не дакранайцеся да іншых прадуктаў, пакуль вы не памылі рук, якімі апрацоўвалі сырое мяса.

ШМАЛЕЦ

Шмалец, які атрымаў непрыемны пах, становіцца прыгодным для ўжывання, калі яго прамыць халоднай вадой. Шмалец растапіць і выліць у пасудзіну з халоднай вадой, размяшаць і пакінуць застыць. Ён усплыве на паверхню, затым зняць яго шумоўкай. Прамыванне паўтарыць некалькі разоў да таго часу, пакуль тлушч не стане свежым.

ТОРТ

Калі ўпрыгожваюць торт фруктамі — сырымі або з кампоту — то ён часам убірае лішні сок і вельмі размякчаецца. Каб пазбегнуць гэтага, загадзя змажце паверхню торта бялком.

СОННІК

1

А

Аазіс — пэўны даход.
Абагатвараць — абсмяюць цябе.
Абажаць каго-небудзь — рабіць што-небудзь бяздумна, неразважліва.
Абамлець — спазнаць дабрадзейства.
Абанемент, падпіска — аднаўляць — добрыя і здаўна пажаданыя звесткі; спыняць — нядобрыя звесткі.
Абаранка — не мець ніякіх пажаданняў; есці — удача ў намерах, планах.
Абарванне хмары, лівень — сум перамешчцца радасцю.
Абвестка пра смерць — благі прагноз, дрэнныя перспектывы.
Абвязваць — вялікая радасць.
Абед — есці самому — нястачы або скупасць; есці з іншым чалавекам — шчасце і багацце; бачыць на стале — спачынак, пенсіянерства.
Абмыванне — заповедзь добрых інтарэсаў і спраў.
Абараваным быць — непрыхільная заповедзь.
Абрабляць раллю — іншым прынясем карысць.
Абраза — ілюзіі, летуценні.
Абрыкосы — дарэмныя спадзяванні; есці — радасць; сушаныя — сум; у кветках — позняе замужаства.
Абрус — белы — парадак, лад; брудны — непарадак, благія паводзіны пашкодзяць табе.
Абруч — дрэнны знак.
Абрыў — клопаты; парослы лесам — перашкоды.
Абсталяванне хатняе, мэбля — шчаслівае сужыццё з мужам; расстаўляць — хуткае замужаства, змена кватэры.
Абудзіць — прыемная звестка.
Абурэнне — кашмарныя звесткі.

НА ПРАЎДЗІВЫЯ СНЫ

Тлумачальнікі сноў рэкамендуюць прытрымлівацца пэўных правіл, калі хочам сасніць праўдзівы сон.

1. Не класціся спаць першова ўзбуджаным, ні з кім не сварыцца і не спрачацца, не чытаць пра кашмарныя з'явы і г.д.

2. Праветрыць пакой, у якім маеце намер спаць.

3. Перад сном не есці мяса, капусты, гароху, фасолі і іншых цяжкіх страў.

4. Найменей на працягу сутак перад сном не піць гарэлкі, віна, кавы, гарбаты і іншых узбуджальных напіткаў.

5. Легчы ў ложку выгодна, каб нішто не муляла, не мёрзла якая-небудзь частка цела, ніхто не штурхаў, не накрывацца занадта цёпла.

Прарочым лічыцца той сон, які прысніцца пасля поўначы.

„Часта сны выяўляюць пачатак якой-небудзь хваробы ў арганізме, пра які ў час няспання немагчыма даведацца з-за іншых знешніх больш моцных раздражненняў" (З энцыклапедыі).

НАРОДНЫЯ ПРЫКАЗКІ

Куды ноч, туды і сон.
Часам сон як у руку дасць.
На ростанях свайму сну не вер.
На доўгі век і баба лек.
Варажба як стральба: куды паляціць, туды і загрыміць.
Надвое бабка варажыла, а ў адно месца палажыла.

КАЛЯДНІКІ

„...і на зямлі мір", — спяваюць калядніку з вёскі Макаўка, што ў Нараўскай гміне. Традыцыйнае калядаванне, на жаль, адыходзіць у мінулае. Добра тады, што Гайнаўскі дом культуры, якім кіруе інж. Мікалай Бушко, кожны год наладжвае агляды каляднага спявання, спалучаныя з конкурсам на найпрыгажэйшую калядную „звязду".

Фота В. Рудчыка

(Працяг са стар. 7)

КАРАВАЙ

— Ну, тых, пра якіх паведамляў табе гэты Казусік з Макарава. Кажуць, што з Масквы...

— А не з Берліна, з прывітаннем ад Гітлера?

І яшчэ зусім не дакончыў гэтага сказа, калі на сваіх грудзях пачуў чыесці моцныя рукі і сакавітую лаянку, з успамінам і Бога, і мацеры, і ўсіх святых ды грэшных...

— Ну, хопіць табе тут дурня валяць! Я — упаўнаважаны ад Беларускага партызанскага штаба! Зразумеў?

Грышка Каравай не спадзяваўся гэтакага павароту справы. Ад уражання занямовіў.

— Ну, здаецца, ты зразумеў, — працягваў Макараў. — Дык выконвай мае загады!

З гэтай мітусні двух кандыдатаў на камандзірскі пост скарыстаў сувязны.

— Дзмітры Матвеевіч, дык я ўжо пайду дамоў, і, не чакаючы аніякага дазволу, ён адскочыў убок, каб расплыіцца ў заслоне вечара.

Дзмітры Макараў і Грышка Каравай сталі насупраць сябе, цяжка дыхаючы ад злосці і нерваў. А што з гэтага ўсяго выйшла, дык ужо наступным разам.

Віктар Рудчык

Зорка

СТАРОНКА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Эдзі Агняцвет

* * *

Мы ішлі прасторамі,
Белымі і зорнымі,
Між сасонак гонкіх
І бярозак звонкіх.

Ёлка навагодняя,
Родная, прыродная
Ззяе на паляне,
Як само світанне.

Вось яна, прыбраная
Ў дзівы саматканыя!
Госці незвычайныя,
Фарбы разнастайныя!
І на розных мовах
Лес пяе зімовы.

А паветра чыстае,
Свежае, іскрыстае —
Над красой — ялінай,
Над усёй краінай.

З месяцам і зоркамі,
З новымі пацёркамі,
З новымі дарамі,
З добрымі сябрамі!

Павел Прудnікаў

ДЗЕНЬ ДОБРЫ, СТУДЗЕНЬ!

Чыста ў полі,
роўна,
бела.
Лес у снег урос.
Завіруха песню спела,
Станцаваў мароз.
Паскаваў ён ланцугамі
Рэкі і зямлю.
Вее сівер халадамі, —
Я люблю зіму.
Я люблю зіму заўсёды
За яе разгон,
За высокія сумёты,
За марозны звон:
Ён бадзёрасць не астудзіць
Што жыве ў душы.
Добры дзень,
чароўны студзень,
Ледзяная шыр!

З Новым годам!

Ёлка — гаспадыня
Пушчы светла-сіняй.

Тут снягі блакітныя,
Сонейкам спавітыя.
Непатрэбна вата
Для такога свята!

Як сябры вітаюцца,
Рэха адгукаецца.
З новым, шчасным годам,
З дружным карагодам!

Казімір Камейша

НОВЫ ГОД

Чакае ўся зямля яго,
Па следзе выглядае.
Ужо ў дарозе Новы год
І хутка завітае.

Ён доўга пушчаю ішоў,
Сцяжынкай каля гаю.
І вось на ганку ён сняжок
З валёнак абівае.

Заходзь у хаты, не марудзь,
Цябе сустрэць мы рады.
Ужо на вежах свету б'юць
Дванаццаць раз куранты.

На ёлцы ўспыхнулі агні,
І зоркі карагодзяць.
І вось ён дзверы расчыніў!
І мы — у новым годзе!

У Гайнаўскай школе № 2 шмат год ужо дзейнічае лялькавы тэатр. Дзеці розных класаў пад кіраўніцтвам настаўніцы Ольгі Андрэюк развучваюць п'ескі на беларускай і польскай мовах. Беларускі рэпертуар складаецца галоўным чынам з распісаных на ролі народных казак, а старэйшыя класы, асабліва 6 і 7, развучваюць сапраўдныя п'есы, узятыя з „Зоркі" ці з іншых часопісаў і кніг. На здымку — вучні шостага і сёмага класаў са сваімі лялькамі. Лялькі дзеці таксама выконваюць самі, а падручным матэрыялам ім служаць старыя мячыкі, кавалкі матэрыялу, каляровае пер'е і іншыя, часам вельмі дзіўныя матэрыялы.

Фота Я. Чэрнякевіч.

Віктар Дайліда

ДОБРАЯ ФЕЯ

Надыходзіў Новы год. Людзі ставілі ёлкі, упрыгожвалі іх бліскучымі рознакаляровымі цацкамі.

Юля разам з мамай таксама прыбірала сваю ёлачку, напляла на яе шышкі, жалуды, шары, пеўнікі, цукеркі, яблыкі. На самы вяршок мама прымацавала бліскучую чырвоную зорку, а пад ёлкай пасадзіла вялікага Дзеда Мароза ў кажуху з калматым каўняром, абсыпаным „снегам", і ў чырвоным башлыку. Дзед быў падпяразаны шырокім вышываным поясам з кутасамі. За плячамі — вялікі мяшок.

— Заўтра табе, Юлечка, Дзед Мароз прынясе падарунак, — гаварыла мама, калі яны вешалі гірлянды з электрычнымі лямпачкамі. — Толькі не гэты Дзед, а сапраўдны, жывы. І яшчэ, калі ты будзеш добрай, паслухмянай дзяўчынкай, падарунак табе прынясе і Добрая Фея.

— А хто такая добрая Фея? — не зразумела Юля.

— А гэта ёсць такая цётка, называецца яна Фея, — адказала мама. — Яна ноччу перад Новым годам усім добрым дзецям падарункі прыносіць.

— А адкуль яна ведае, хто добры, а хто не? — зноў спытала Юля.

— Ведае. Яна ўсё-ўсё ведае. Усё бачыць, усё чуе, усіх-усіх разумее. Прыходзіць Фея ноччу, калі спяць не толькі дзеці, але і дарослыя. Ціхенька адчыняе дзверы, нячутнымі крокамі падыходзіць да ёлкі і кладзе пад яе падарунак. А на падарунку нават надпіс ставіць: Юльцы, Наташы або Іванку ці Мішу.

— Няўжо?! — здзівілася Юлька.

— Праўда. Толькі прыносіць падарункі яна таму, хто рукі чыста з мылам мые, хто зубы кожны дзень чысціць, хто палец у рот не бярэ, у каго кніжкі і сшыткі хораша складзены, хто маме посуд мыць памагае, хто спаць у дзевяць гадзін кладзецца. Ну, а хто мурза і неслух, Фея да таго не заходзіць... — махнула рукой мама.

Вечарам Юля хораша прыбрала на сваім стале, дзе рыхтавала ўрокі — сёлета яна ўпершыню пайшла ў школу, — роўненька паскладала ўсе свае школьныя прылады, кніжкі і сшыткі, потым чыста, з мылам вымыла рукі, а павячэраўшы, пачысціла зубы. І калі не было яшчэ і дзевяці гадзін, пачала класціся спаць.

— Нешта ты рана сёння? — спытала мама.

— А Фея ж падарунак прынясе... — адказала дзяўчынка.

— Ах, праўда ж... — спахапілася мама. — А я і забылася. Ну, спі, спі, дачушка.

— Добрай ночы, мамачка, — пажадала Юля маме і дадала: — Я заўтра і косы сама запляту, і хусцінкі свае памыю, і ў магазін збегаю.

— Ну, малайчына...

Юля доўга ляжала, не магла заснуць, усё думала, думала, а што ж гэта за такая Добрая

(Працяг на стар. 10)

ЗЯРНЯТКІ

ПАДРУЧНІК РОДНАЙ МОВЫ ДЛЯ ТРЭЦЯГА КЛАСА

Аўтары Лідзія Гайдук — Мікалай Гайдук

З НОВЫМІ ПЯЦЁРКАМІ

Ходзіць студзень па двары.
Снежань знік у вырai.
Дзякуй, добры год стары,
За работу шчырую —
За багаты ураджай,
За будоўлі звонкія
I за песні —
з краю ў край
Над усёй старонкаю!

Са Снягуркай Дзед Мароз
Школы ўсе аб'ехалі,
Раздарылі цэлы воз
Забавак з пацехамі,
Пажадалі дружбы ўсім
I прасілі потым,
Каб ніхто з нас не насіў
Цяжкі мех з лянотай.
У палях — прастор снягоў,
Небаззяе зоркамі.
Новы год да нас прышоў
З новымі пяцёркамі.

Васіль Зуёнак

1. Навучыцеся выразна і прыгожа чытаць верш. Для гэтага спачатку вызначце радкі і словы, якія неабходна падкрэсліць голасам (вымаўляць цішэй або грамчэй, хутчэй ці павальней).

2. Вывучце верш на памяць.

3. Прачытайце словы парамі. Вызначце націскі. Заўважце, калі о, э пераходзяць у а.

Ноч — начны,
новы — навейшы,
дошка — дашчаны,
горад — гарады,
рост — вырасці,
рэчка — рачулка,
стрэл — страляць,
рэдка — радзейшы,
трэба — патрабаваць,
цэны — цана.

У беларускіх словах галосныя о, э вымаўляем і пішам пад націскам, не пад націскам яны пераходзяць у а: дом — дамы, жолуд — жалуды, чэрпаць — пачарпнуць, цэгла — цагляны.

ВІЦЬКАВА ШРУБКА

Мы з настаўніцай хадзілі на экскурсію ў рамонтную майстэрню нашага сельскагаспадарчага гуртка. Майстэрня знаходзіцца ў вялікім будынку. Там мы бачылі, як рабочыя ладзяць трактары, розныя машыны. А каля дзвярэй — бач, ужо стаіць спраўная машына.

Хадзілі мы па майстэрні, да ўсяго прыглядаліся. Раптам Віцька Харытанюк недзе прапаў.

— Віцька, Віцька! — закрычалі мы.

А ён выходзіць з-за варштату і кажа:

— Ну, чаго раскрычаліся?

— А дзе ты схаваўся? — пытаемся.

— Не хаваўся я, а шрубку прыкручваў. Мне наш сусед дазволіў.

Віцька вядзе нас да камбайна і кажа:

— О, тут мая шрубка!

Мы спачатку не паверылі, што Віцькава шрубка ў гэтай велізарнай машыне. А тут падыходзіць да нас Віцькаў знаёмы.

— Значыць, памагаць хочаце? — усміхнуўся ён. — Ану, станавіцеся ў чаргу! — сказаў ён і даў нам ключ.

Так кожны вучань нашага класа прыкруціў па адной шрубе ў камбайне. Цяпер ёсць і адрамантаваны намі камбайн. Толькі невядома які, бо ў сельскагаспадарчым гуртку іх некалькі і то аднолькавых. Але ці гэта не ўсё роўна? Найважнейшае, — мы таксама рамантавалі!

Расказаў вучань трэцяга класа Славік Шымчук

1. Адкажыце на пытанні. Адказы запішыце.

а. Куды хадзілі трэцякласнікі? б. Што яны там убачылі? в. Куды дзеўся Віцька? г. Што ён рабіў? д. Да чаго падышлі дзеці? дж. Што дазволіў ім зрабіць рабочы? дз. З чаго цешыліся вучні?

Загадкі

* ✲ *

У кошыку 5 яблыкаў. Падзяліце іх паміж пяццю дзяўчынкамі так, каб адзін яблык застаўся ў кошыку.

* ✲ *

Лік 666 павялічце ў паўтара разы, не прымяняючы арыфметычных дзеянняў.

* ✲ *

У краўца было 16 метраў тканіны. Штодзень ён адразаў па 2 метры. У які дзень па ліку ён адрэзаў апошні кавалак?

Вучнёўская творчасць

ВОСЕНЬ

Глядзім навокал:
Што жа гэта?
Ляжаць лісты каля цябе,
Дык гэта ж восені прыкметы
У падарунку для цябе.

А прыкметаў у яе нямала:
Яблыкі, грушы, арэхі.
Ды яшчэ шмат-шмат іншых,
Аб якіх я вам яшчэ раскажу
Калі-небудзь.

Варвара Бачынская,
5 „б“ клас,
Гайнаўка, шк. № 2.

Пазнаёмімся

БССР, 220036, г. Мінск-36, вул. К. Лібкнехта, 67, кв. 7. Алёша Кулясінскі, 4 клас.

* ✲ *

БССР, 220036, г. Мінск-36, вул. Купрыянава, 3, кв. 37. Зіна Камісарава, вучаніца 10 класа

* ✲ *

БССР, 220036, г. Мінск-36, вул. Купрыянава, 3, кв. 35. Наташа Селязнёва, вучаніца 6 класа.

ДЗЕ І ЯК СВЯТКУЮЦЬ НОВЫ ГОД

У Японіі аб надыходзе Новага года абвяшчаюць званы: роўна ў поўнач ва ўсіх гарадах і вёсках чуюцца сто ўдараў. Сустрэча Новага года працягваецца цэлы тыдзень. На працу першых трох дзён японцы посцяць. Ядуць толькі вараны рыс. Затое апошнія дні поўныя радасці і сытай гасціннасці.

Па цэнтральных вуліцах праходзіць традыцыйная працэсія „льва, які танцуе“. Вядома, леў не сапраўдны: гэта чацвёра мужчын у масках, апранутых ў стракатыя тканіны. „Леў“ ходзіць па хатах і збірае грошы на агульную забаву.

На вуліцах перад кожнай хатай ставіцца ўпрыгожанае дрэўца (піхта), што сімвалізуе вернасць і даўгалецце. Над дзвярамі вісяць пучкі саломы, абгорнутыя ў папяросную паперу, — гэта даніна багам, якія будуць панаваць у хаце. Самі пакоі ўпрыгожаны галінкамі папараці і апельсінавага дрэва.

У самым канцы свята спальваюцца ўсе святочныя ўпрыгожанні. Па вуліцах праходзяць атрады стралкоў, якія нясуць на высокіх бамбуковых кіях вялікія фантастычныя лялькі. Такой працэсіяй заканчваецца сустрэча Новага года.

Цікава адзначыць, што на адзін з першых дзён Новага года прыпадае дзень нараджэння ўсіх японцаў, якія нарадзіліся ў мінулым годзе. Новы год для іх як бы двайное свята: з новым годам пачынаецца і новы год іх няга жыцця.

* ✲ *

Штогод у канцы снежня кожны шведскі горад выбірае сваю Лючыю — „каралеву міру“. У гэтым конкурсе прымаюць удзел усе дзяўчаткі-падлеткі. Мясцовыя газеты друкуюць штодзень па дзесяць фатаграфій кандыдатак у „каралевы“.

На галаве ў выбранай Лючыі карона з каштоўнага металу. У кароне запалены свечкі па колькасці гадоў „каралевы“. У такім своеасаблівым убранні яна робіць вясёлы карагодні абход гарадскіх вуліц. Як і наш Дзед Мароз, шведская Лючыя раздае навагоднія падарункі і робіць добрыя справы дзецям, хворым і адзінокім старым. На наступны дзень Снягурка-Лючыя пазбаўляецца кароны і ператвараецца ў звычайную дзяўчынку.

* ✲ *

Новы год у Іране сустракаюць у поўнач 22 сакавіка. Роўна ў 12 гадзін ва ўсіх гарадах на вежах страляюць гарматы. На вялікіх плошчах выступаюць вандроўныя акцёры і шматлікія магі. Шмат гадзін працягваецца вулічная весялосць: пераапранутыя людзі скачуць цераз агонь, спяваюць, танцуюць, расказваюць старыя персідскія казкі, а ў хатах б'юць посуд.

Здаўна ў Іране існуе звычай мяняць у хаце ўвесь гліняны посуд. Стары, што адслужыў свой век, разбіваецца, а замест яго купляецца новы. I так з году ў год. Таму, калі пра некага хочуць сказаць, што ён бедны, кажуць: „У яго хаце гліняны посуд не мяняўся ўжо два гады“.

(Працяг са стар. 9)

ДОБРАЯ ФЕЯ

Фея, якая ўсё бачыць і ўсё чуе і якая так любіць добрых дзяцей.

А раніцой, прачнуўшыся, Юля адразу кінулася да ёлкі. Зірнула, а там сапраўды ляжыць вялікі пакунак. I на ім напісана: „Сямашка Юліі“. А ў тым пакунку цукеркі, арэхі, шакаладкі... і тапачкі.

— Мамачка, а адкуль Фея ведала, што мне патрэбны новыя тапкі? — спытала Юлька.

— О... яна ўсё ведае... — адказаў за маму тата, які выйшаў з кухні. — Яна ведала, што твае старыя тапачкі знасіліся, і прынесла новыя. Ды паглядзі, якія прыгожыя, — цёплыя, мяккія, нібы пуховыя.

Юля надзела новыя тапачкі і зарадавалася. Ах, якія мяккія!

— А яны і падпісаны нават, — сказаў тата. — Паглядзі, на адным вышыта літара С, а на другім Ю. Сямашка Юліі.

— Праўда, татка... — Юля зірнула і здзівілася яшчэ болей. Але прыкмеціла, што тата падміргнуў маме, усміхнуўся, і раптам не паверыла:

— Ой, вы, мусіць, жартуеце?

— Ды не, што ты...

— Э-э... А чаму ж літары на тапках вышыты якраз такімі ніткамі, якімі мама вышывала мне блузачку? — Юля ледзь не пакрыўдзілася.

— Правільна, Юлечка, — усміхнуўся тата, — бо блузачку і тапкі вышывала адна і тая ж Добрая Фея. А хто гэтая Фея, адгадай?

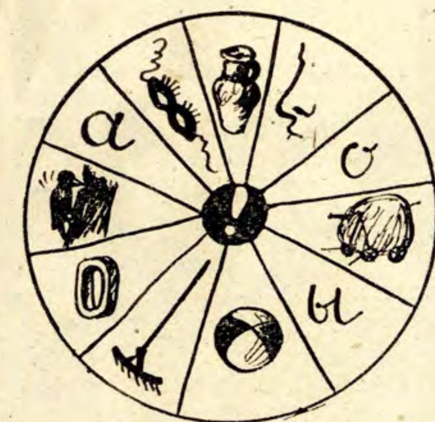
— Гэта мая мама... — засмяялася Юля.

— Правільна, малайчына, адгадала.

Тады Юля падбегла да мамы, абхапіла яе за шыю рукамі і моцна-моцна пацалавала:

— Дзякуй табе, мамачка!... Дзякуй, Добрая Фея!

·А·Д·Г·А·Д·А·Н·К·А·

Па ходу гадзіннікавай стрэлкі злучыце першыя літары слоў, што змешчаны ў крузе ў выглядзе малюнкаў, і асобныя літары. Калі зробіце гэта правільна, то прачытаеце навагодняе віншаванне.

Адрас рэдакцыі: „Зорка“ 15-950 Białystok, ul. Wesołowskiego 1.

Piątek 31 — 9.30—12.00 Domator. 9.35 Domowe przedszkole. 10.00 DT. 10.10 Film dla II zmiany „Upadek kondora" 11.35 Tylko dla ciebie. 13.30 TTR — s. I Biol. 14.00 TTR — s. I Chem. 15.35 W szkole i w domu. 15.55 Nurt. 16.25 Program dnia+DT. 16.30 Majsterklepka. 16.55 Piątek z Pankracym. 17.20 DT 17.30 Reportaż. 18.00 Bez próby. 19.00 Dobranoc. 19.10 Studium. 19.30 Dziennik. 20.00 Monitor Rządowy. 20.30 Upadek kondora — film radz. 21.55 DT. 22.25 Kontakty. 22.55 Turniej Wyzwolenia Warszawy (koszykówka mężczyzn) 23.35 Jazz Jambore 85 — Trio Keitha Jaretta (1). 24.00 DT.

Sobota 41 — 7.25 TTR — s. III J. pol. 7.55 TTR — s. III Wskaz. met. 8.25 Program dnia. 8.30 Tydzień na działce. 9.00 Sobótka oraz film „Przygody elektronika" cz. 1. 10.30 DT. 10.40 W świecie ciszy. 11.10 Lista przebojów. 11.25 O aktorstwie Jana Świderskiego. 12.35 Siedem Anten. 13.30 Za kierownicą. 14.00 Konto „M". 14.30 Azymut. 15.00 DT. 15.05 Antologia Dramatu Powszechnego W. Szekspir „Romeo i Julia". 17.30 Losowanie D. Lotka. 17.40 Sport — Turniej 4 skoczni. 18.30 Tempo 84 — pr. rozrywk. NRD. 19.00 Dobranoc. 19.10 Z kamerą wśród zwierząt. 19.30 Dziennik. 20.00 „Albernoctus" — film fab. franc. 21.20 Czas. 22.10 DT. 22.15 Turniej Wyzwolenia w koszykówce. 23.10 Recital Leszka Długosza. 23.35 Pieśń kata — cz. I film USA.

Niedziela 51 — 7.20 Wszechnica rodziny wiejskiej. 7.45 Po gospodarsku. 8.15 Program dnia. 8.20 Tydzień. 9.00 Teleranek oraz film z serii „Jack Holborn" (3). 10.30 DT. 10.35 „Afryka" (8 — ostatni) film dok. ang. 11.35 Julian Kawalec. 12.05 Poranek symf. Wielkiej Orkiestry Symf. Pol. Radia i Tel. w Katowicach. 13.00 Tam, gdzie rośnie wanilia. 13.45 Program rozrywkowy. 14.05 Film dok. 14.35 Leśne granie. 15.00 DT. 15.05 Teatr Młodego Widza: „Raz swawolny Tadeuszek" wg St. Jachowicza. 16.05 Studio 1. 18.20 Antena. 19.00 Wieczorynka. 19.30 Dziennik. 20.00 „Pan na Żuławach" odc. 7 — film TP. 20.50 Pegaz. 21.30 Sportowa niedziela. 22.05 Kulisy wielkiej polityki. 22.35 Roberto Blanco i jego goście — program rozrywkowy RFN. 23.25 DT.

Poniedziałek 61 — 13.30 TTR — s. I Mat. 14.00 TTR — s. I Wskaz. met. 15.55 Nurt. 16.25 Program dnia+DT. 16.30 Encyklopedia TDC. 16.55 Zwierzyniec. 17.20 DT. 17.30 Wspaniała trójka na dzikim zachodzie (1) — rum. serial film. 18.20 Sport — Turniej 4 skoczni. 19.00 Dobranoc. 19.10 Laboratorium. 19.30 Dziennik. 20.00 Publicystyka. 20.15 Teatr TV Jacek Janczarski „Szkoda słońca". 21.00 DT. 21.25 Magazyn Literacki Pegaza. 21.55 DT. 22.00 Język niemiecki (10).

Wtorek 71 — 8.10 Geogr. kl. VII. 9.00 Plast. kl. II. 9.30—12.00 Domator. 9.35 Domowe przedszkole. 10.00 DT. 10.10 Film dla II zmiany: „Okropności wojny" (1). 11.05 Bądź piękna. 11.15 Europejskie Parki Narodowe. 12.00 J. pol. kl. III lic. 12.50 Chem. kl. VIII. 13.30 TTR — s. III Upr. rośl. 14.00 TTR — s. III Mat. 14.30 Telewizyjny Kurs Rolniczy. 14.50 Plast. kl. II. 16.25 Program dnia+DT. 16.30 Dla młodych widzów: Akademia Muzyczna. 16.55 Cojak. 17.20 DT. 17.30 Gazeta Rolnicza. 18.00 Informator Wydawniczy. 18.35 Remus Pana Majkowskiego. 19.00 Dobranoc. 19.10 Diagnoza. 19.30 Dziennik. 20.00 Zebranie otwarte. 20.30 „Okropności wojny" (1) — serial hiszp. 21.25 DT. 21.50 Zielony Eksport tak, ale... 22.35 Chopin i George Sand (1) „Poznanie" — widowisko muzyczno-poetyckie. 23.10 DT. 23.15 Język ang.

Środa 81 — 8.10 Hist. kl. VIII. 9.00 Krajobrazy Polski kl. IV. 9.30—12.00 Domator. 9.35 Domowe przedszkole. 10.00 DT. 10.10 Film dla II zmiany „Kochana ciocia Melania". 12.00 Nauka o czł. kl. VII. 13.30 TTR — s. I Upr. rośl. 14.00 TTR — s. I Mech. rol. 14.50 Krajobrazy polskie kl. IV. 15.55 Nurt. 16.25 Program dnia+DT. 16.30 Krąg. 16.55 Tik-Tak. 17.20 DT. 17.30 Losowanie express lotka i małego lotka. 17.40 Wicher stepowy — radz. film (1). 19.00 Dobranoc. 19.10 Archiwum XX wieku. 19.30 Dziennik. 20.00 Publicystyka. 20.15 Kochana ciocia Melania — film RFN. 22.05 DT. 22.30 Ludzie i zdarzenia. 23.15 DT. 23.20 J. ros.

Czwartek 91 — 8.10 Fiz. kl. VII. 9.00 Praca-Tech. kl. I. 9.30—12.00 Domator. 9.35 Domowe przedszkole. 10.00 DT. 10.10 Film dla II zmiany „Ośmiornica" (1). 11.25 Historia najnowsza. 11.35 Szkoła rodziców. 12.00 Hist. kl. IV lic. 12.50 J. pol. kl. V—VI. 13.30 TTR — s. III Mech. rol. 14.00 TTR — s. III — Hod. zwierz. 14.30 Telewizyjny kurs rolniczy. 14.50 Praca-Tech. kl. I. 16.25 Program dnia+DT. 16.30 Magazyn szkolny. 16.55 Był sobie człowiek. 17.20 DT. 17.30 Mieszkać. 17.50 Człowiek dla człowieka. 18.05 Patrol. 18.30 Sonda. 19.00 Dobranoc. 19.10 Wspomnienia G. Pauszer-Klonowskiej. 19.30 Dziennik. 20.00 Publicystyka. 20.15 „Ośmiornica" — serial TV włoskiej. 21.20 DT. 21.45 Klub Międzynarodowy. 22.45 DT. 22.50 J. franc.

ПАЭТЫЧНЫЯ СУСТРЭЧЫ НА ГАЙНАЎШЧЫНЕ

5 і 6 снежня 1985 года Алесь Барскі прабываў на Гайнаўшчыне. Разам з дырэктарам Гайнаўскага беларускага ліцэя Аляксандрам Іванюком правёў ён сустрэчу з вучнямі і настаўнікамі школ у Чаромсе-вёсцы і Чаромсе-асадзе. Вечарам 5 снежня Алесь Барскі і Аляксандр Іванюк сустрэліся з дарослымі жыхарамі вёскі Чыжы.

6 снежня Алесь Барскі разам з гмінным інспектарам асветы ў Нарве Юркам Хмялеўскім наведаў школу ў Барысаўцы і Гародчыне. Вечарам Алесь Барскі сустрэўся з жыхарамі вёскі Альхоўка. У часе гэтых сустрэч, якія былі арганізаваны па ініцыятыве Гайнаўскага аддзела БГКТ, было прададзена каля 150 зборнікаў Барскага „Блізкасць далёкага". Для прыкладу. у школе ў Барысаўцы ўсе вучні (39 асоб) набылі гэтыя зборнікі.

Пакідаючы Гайнаўшчыну, Алесь Барскі падкрэсліў выключна добрую арганізацыю сустрэч і вельмі сардэчную атмасферу.

Я са свайго боку хачу падкрэсліць, што беларускае асяроддзе Гайнаўшчыны дужа задаволена з такога тыпу сустрэч і хоча, каб іх было як найбольш.

В. Б.

АХВОТНЫЯ ДА ГРАМАДСКІХ ПАЧЫНАЎ

Дружныя і актыўныя жыхары ў Заблудаўскай гміне. Сёлета пабудавалі яны святліцу. З гэтай мэтай выкарысталі адзін са знесеных дамоў у Беластоку. Будынак накрылі этэрнітам (120 аркушаў), які атрымалі ад гмінных улад.

У вёсцы **Крыніцкія** тамашнія жыхары прыступілі да пабудовы стражацкай рамізы.

У чэрвені мінулага года ў Крыніцкія пачаў ездзіць аўтобус ПКС. Перад тым крынічане адрамантавалі 7-кіламетровы адрэзак дарогі з Заблудава ў Крыніцкія. Зараз па роўнай гравейцы можна спакойна ехаць нават з хуткасцю 90 км у гадзіну. Карысныя перамены ў спомненай падзаблудаўскай вёсцы адбыліся дзякуючы вялікім стараннем солтыса **Станіслава Задыковіча.**

Варта дадаць, што ў бягучым годзе ў Заблудаўскай гміне адрамантавалі яшчэ 1800-метровы адрэзак дарогі ад шашы Беласток-Баброўнікі ў **Баброву** і вуліцы ў вёсцы **Дайліды Гурныя.** Усё ў грамадскім пачыне. На пахвалу заслужылі дайлідчане. Адным словам, дзе дружна, там спорна. (яц)

НОВАЯ ПАЧАКАЛЬНЯ

Драўляную пачакальню на аўтобусным прыпынку ПКС у **Нарве** пабудавалі мясцовыя жыхары. Знаходзіцца яна побач новага жыллёвага пасёлка з боку суседняй вёскі Макаўка.

Гэтая пачакальня — адзіная пры тамашняй рухлівай дарозе — асфальтоўцы, т.зв. абвадніцы (бяжыць яна на ўсёй сваёй даўжыні па-за вёскай Нарвай).

Зараз, зімою, усе, хто чакае аўтобуса, маюць дзе схавацца ад халоднага ветру або калі сыпле густы снег. (яц)

БАЛЬ У ВАРШАВЕ

Як ужо паведамлялася ў папярэднім нумары, з 18 на 19 студзеня 1986 г. праўленне Варшаўскага аддзела БГКТ арганізуе традыцыйны навагодні баль. Білеты ў цане 2000 зл. для членаў БГКТ (найменш з гадавым стажам) і 3000 зл. для сімпатыкаў можна яшчэ купіць у клубе БГКТ (Варшава, вул. Сенатарская 8, тэлефон 26-02-86) 11 і 16 студзеня 1986 г. у гадзінах 17-20.

МУЗЕЙНЫ ФОНД

Грамадскі камітэт пабудовы Музея помнікаў беларускай культуры і рэвалюцыйнага руху праводзіць збор грошай на пабудову музея. Ахвяраванні трэба дасылаць на такі адрас:

Bank Spółdzielczy w Hajnówce Nr Konta 905217-1922-132.

У замежнай валюце: Narodowy Bank Polski I Oddział w Białymstoku nr rachunku walutowego 5018-24325-151-6787.

Спісак чарговых ахвяравальнікаў

339. Пётр Германюк (Аўгустоў)	**— 250 зл.**
340. Уладзіслаў Германюк (Аўгустоў)	**— 250 зл.**
341. Уладзімір Давідзюк (Аўгустоў)	**— 300 зл.**
342. Ігар Германюк (Аўгустоў)	**— 250 зл.**
343. Пётр Леонаў (Аўгустоў)	**— 100 зл.**
344. Аркадзь Германюк (Аўгустоў)	**— 250 зл.**
345. Уладзімір Вайцюк (Аўгустоў)	**— 100 зл.**

Дзякуем.

Паведамляем таксама, што цэнтры збірання экспанатаў для музея знаходзяцца ў наступных месцах:

у Пачатковай школе ў Рыбаках, гміна Міхалова,
у будынку былога ПЗГС у Гайнаўцы,
у клубе БГКТ у Бельску, вуліца Міцкевіча 50/54,
у клубе БГКТ у Гайнаўцы, вуліца Вызвалення 6,
у Гмінным камітэце ЦАРП у Мілейчыцах,
у Саколцы, вуліца Варынскага 1,
у ГП БГКТ у Беластоку, вуліца Варшаўская 11.

Чакаем экспанатаў або інфармацыі аб месцы іх знаходжання.

Наш адрас: Społeczny Komitet Budowy Muzeum Zabytków Kultury Białoruskiej i Ruchu Rewolucyjnego, 17-200 Hajnówka, ul. Wyzwolenia 6. Тэлефон 28-89.

Віктар Рудчык наведвае славўную вёску Мастаўляны ● Мікола Гайдук складае справаздачу з Грамадаўскага дня ● Міхась Хмялеўскі паказвае саюзнікаў БГКТ ● Алесь Барскі знаходзіць стары беларускі каляндар ● На Захадзе б'юць (дзяцей) і плакаць не даюць ● Аляксандр Анташэвіч пра парадокс беларускіх рэвалюцыянераў ● Вера Леўчук цягне песню пра „Тынявічанак" на вялікай дарозе ● Міра Лукша піша пра славутага Трубу і яго літрсупольнікаў ● Міхась Махнацкі не баіцца зімы, а Сцяпан Дубіна — Анташэвіча ● Беларускі фальклор ● Соннік ● Куток практычных ведаў ● „Зорка" ● Што-дзе-калі ● Гумар

— КАЛЯНДАР —

145 гадоў назад

8.I.1841 нар. (у Бельску) Юзэф Такажэвіч, польскі публіцыст і пісьменнік.

80 гадоў назад

9.I.1906 нар. Андрэй Александровіч, беларускі паэт

ОРГАН ГАЛОЎНАГА ПРАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНАГА ТАВАРЫСТВА

Галоўны рэдактар
Георгій Валкавыцкі
АДРАС РЭДАКЦЫІ:
„Niwa"
ul. Wesołowskiego 1
15-950 Białystok skr. poczt. 149
tel. 232-41

Wydawca Białostockie Wydawnictwo Prasowe 15-950 Białystok ul Wesołowskiego 1
Druk Białostockie Zakłady Graficzne w Białymstoku Cena prenumeraty kwart 104 zł; półr 208 zł: rocznej 416 zł

WARUNKI PRENUMERATY:

1. dla osób prawnych — instytucji i zakładów pracy:
   - instytucje i zakłady pracy zlokalizowane w miastach wojewódzkich i pozostałych miastach w których znajduje się siedziba Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" zamawiają prenumeratę w tych Oddziałach
   - instytucje i zakłady pracy zlokalizowane w miejscowościach gdzie nie ma Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" i na terenach wiejskich opłacają prenumeratę w urzędach pocztowych i u doręczycieli:
2. dla osób fizycznych — indywidualnych prenumeratorów
   - osoby fizyczne zamieszkałe na wsi i w miejscowościach gdzie nie ma Oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" opłacają prenumeratę w urzędach pocztowych i u doręczycieli
   - osoby fizyczne zamieszkałe w miastach — siedzibach oddziałów RSW „Prasa-Książka-Ruch" opłacają prenumeratę wyłącznie w urzędach pocztowych nadawczo-oddawczych właściwych dla miejsc zamieszkania prenumeratora. Wpłaty dokonuja używając „blankietu wpłaty" na rachunek miejscowego Oddziału RSW „Prasa-Książka-Ruch"
3. Prenumeratę ze zleceniem wysyłki za granicę przyjmuje RSW „Prasa-Książka-Ruch" Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw ul Towarowa 28 00-958 Warszawa konto NBP XV Oddział w Warszawie Nr 1153-201045-139-11 Prenumerata ze zleceniem wysyłki za granicę pocztą zwykłą jest droższa od prenumeraty krajowej o 50 proc dla zleceniodawców indywidualnych i o 100 proc dla zlecających instytucji i zakładów pracy

Termin przyjmowania prenumeraty na kraj i za granicę
- do dnia 10 listopada na I kwartał i półrocze roku następnego oraz cały rok następny.
- do dnia 1 każdego miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty roku bieżącego

Zam. 2308/85 r. Nakład 20.000. G-3

Каляндар „Нівы" 1986

СТУДЗЕНЬ

1 19 С Новы Год
2 20 Ч Ігнацiя
3 21 П Юльяніі
4 22 С Анастассі
5 23 Н Паўла

6 24 П *Куцця*
7 25 А *Раждж. Хр.*
8 26 С *Саб. Пр. Баг.*
9 27 Ч Сцяпана
10 28 П Агаты
11 29 С Марка
12 30 Н Анісcі

13 31 П *Шчодры вечар*
14 1 А *Новы год*
15 2 С Сяргея
16 3 Ч Малахіі
17 4 П Апанаса
18 5 С *Куцця*
19 6 Н Хр. Гасп.

20 7 П Іана Хр.
21 8 А Георгія
22 9 С Філіпа
23 10 Ч Рыгора
24 11 П Міхаіла
25 12 С Тацццяны
26 13 Н Якава

27 14 П Ніны
28 15 А Прахора
29 16 С Леаніды
30 17 Ч Антона
31 18 П Кірылы

ЛЮТЫ

1 19 С Арсеня
2 20 Н Яўфіма

3 21 П Яўгена
4 22 А Лявонція
5 23 С Клімента
6 24 Ч Ксеніі
7 25 П Рыгора
8 26 С Марыі
9 27 Н Іана

10 28 П Яфрэма
11 29 А Ігната
12 30 С *Трох свяц.*
13 31 Ч Кіры
14 1 П Пятра
15 2 С *Грамніцы*
16 3 Н Сымона

17 4 П Сідара
18 5 А Агаты
19 6 С Хрысціны
20 7 Ч Лукі
21 8 П Фёдара
22 9 С Нікіфара
23 10 Н Дз.Сав.Арм.

24 11 П Уласа
25 12 А Аляксея
26 13 С Зоі
27 14 Ч Аўксенція
28 15 П Еўфрасінні

САКАВІК

1 16 С Рамана
2 17 Н Марцыянны

3 18 П Льва
4 19 А Яўгена
5 20 С Карпіла
6 21 Ч Цімафея
7 22 П Апанаса
8 23 С Дз. жанчын
9 24 Н Мясапусная

10 25 П Тараса
11 26 А Севасціяна
12 27 С Пракопа
13 28 Ч Васіля
14 1 П Антаніны
15 2 С Фядота
16 3 Н Сырапусная

17 4 П Вячаслава
18 5 А Іраіды
19 6 С Аркадзя
20 7 Ч Паўла
21 8 П Феафілакта
22 9 С *40 мучанікаў*
23 10 Н Пальмавая

24 11 П Георгія
25 12 А Феафана
26 13 С Цярэнція
27 14 Ч Расціслава
28 15 П Аляксандра
29 16 С Юльяна
30 17 Н Вялікдзень

31 18 П Вялікдзень

КРАСАВІК

1 19 А Сяргея
2 20 С Дар'і
3 21 Ч Якава
4 22 П Васілісы
5 23 С Лідзіі
6 24 Н Захара

7 25 П *Благавешч. ПДМ*
8 26 А Гаўрыіла
9 27 С Іана
10 28 Ч Сцяпана
11 29 П Марка
12 30 С Засіма
13 31 Н Апалона

14 1 П Марыі
15 2 А Ціта
16 3 С Мікіты
17 4 Ч Іосіфа
18 5 П Платона
19 6 С Мяфодзія
20 7 Н Даніілы

21 8 П Ірадзівона
22 9 А Вадзіма
23 10 С Іанны
24 11 Ч Марцініяна
25 12 П Васіля
26 13 С Арцямона
27 14 Н Вербная

28 15 П Трахіма
29 16 А Галіны
30 17 С Адрыяна

МАЙ

1 18 Ч Свята Працы
2 19 П Трыфана
3 20 С Гаўрыіла
4 21 Н Вялікдзень

5 22 П *Вялікдзень*
6 23 А *Радаўніца*
7 24 С Савы
8 25 Ч Марка
9 26 П Дз. Перамогі
10 27 С Сцяпана
11 28 Н Кірылы

12 29 П Мемнона
13 30 А Якава
14 1 С Тамары
15 2 Ч Барыса
16 3 П Цімафея
17 4 С Палагеі
18 5 Н Ірыны

19 6 П Дзяніса
20 7 А Усп. зн. крыжа
21 8 С *Іана Баг.*
22 9 Ч *Мікалая*
23 10 П Таісы
24 11 С Мяфодзія
25 12 Н Германа

26 13 П Аляксандра
27 14 А Сідара
28 15 С *Прапалавенне*
29 16 Ч Божае Цела
30 17 П Андроніка
31 18 С Клаўдзіі

ЧЭРВЕНЬ

1 19 Н Дз. дзіцяці

2 20 П Аляксея
3 21 А Канстанціна
4 22 С Васіліска
5 23 Ч Еўфрасінні
6 24 П Серапіёна
7 25 С Ферапонта
8 26 Н Алфея

9 27 П Фядоры
10 28 А Мікіты
11 29 С Аляксандра
12 30 Ч *Вазнясенне*
13 31 П Ермія
14 1 С Валерыяна
15 2 Н Нікіфара

16 3 П Юльяна
17 4 А Марфы
18 5 С Ігара
19 6 Ч Сасанны
20 7 П Валерыі
21 8 С Фёдара
22 9 Н Тройца

23 10 П *Святадух. дз.*
24 11 А Варфаламея
25 12 С *Ануфрыя*
26 13 Ч Варлаама
27 14 П Мсціслава
28 15 С Мадэста
29 16 Н Ціхана

30 17 П Мануіла

ЛІПЕНЬ

1 18 А Лявонція
2 19 С Іуды
3 20 Ч Іны
4 21 П Юльяна
5 22 С Галакціёна
6 23 Н Германа

7 24 П *Іана Хр.*
8 25 А Фяўроніі
9 26 С Давіда
10 27 Ч Іанны
11 28 П Сяргея
12 29 С *Пятра*
13 30 Н 12 апост.

14 1 П Кузьмы
15 2 А Ювеналія
16 3 С Анатоля
17 4 Ч Андрэя
18 5 П Апанаса
19 6 С Валянціна
20 7 Н Фамы

21 8 П Пракопа
22 9 А Свята Адрадж.
23 10 С Апалонія
24 11 Ч Ольгі
25 12 П Іларыя
26 13 С Гаўрыіла
27 14 Н Анісіма

28 15 П Уладзіміра
29 16 А Аляўціны
30 17 С Марыны
31 18 Ч Емяльяна

ЖНІВЕНЬ

1 19 П Макрыны
2 20 С *Ільі*
3 21 Н Сымона

4 22 П Марыі
5 23 А Трафіма
6 24 С *Барыса*
7 25 Ч *Анны*
8 26 П Параскевы
9 27 С Панцеляймона
10 28 Н Юльяна

11 29 П Серафімы
12 30 А Валянціна
13 31 С Юліты
14 1 Ч *Маккавеяў*
15 2 П Сцяпана
16 3 С Антона
17 4 Н Канстанціна

18 5 П Еўсцігнея
19 6 А *Спаса*
20 7 С Пімена
21 8 Ч Рыгора
22 9 П Дзмітра
23 10 С Рамана
24 11 Н Сасанны

25 12 П Аляксандра
26 13 А Ірынея
27 14 С Міхея
28 15 Ч *Успенне П.Б.*
29 16 П Дзяміда
30 17 С Мірона
31 18 Н Флора

ВЕРАСЕНЬ

1 19 П Андрэя
2 20 А Самуіла
3 21 С Фадзея
4 22 Ч Яўлаллі
5 23 П Калініка
6 24 С Георгія
7 25 Н Варфаламея

8 26 П Наталлі
9 27 А Пімена
10 28 С Анны
11 29 Ч *Усячэнне*
12 30 П Аляксандра
13 31 С Генадзя
14 1 Н Сымона

15 2 П Мamanta
16 3 А Анфіма
17 4 С Майсея
18 5 Ч Елізаветы
19 6 П Міхаіла
20 7 С Сазонта
21 8 Н Раждж. ПДМ

22 9 П Якіма
23 10 А Пятра
24 11 С Германа
25 12 Ч Юльяна
26 13 П Карніла
27 14 С *Уздзвіжанне*
28 15 Н Мікіты

29 16 П Людмілы
30 17 А Веры

КАСТРЫЧНІК

1 18 С Зоф'і
2 19 Ч Канстанціна
3 20 П Алега
4 21 С Мялеція
5 22 Н Іоны

6 23 П Іраіды
7 24 А Уладзіслава
8 25 С Сяргея
9 26 Ч Іана
10 27 П Марка
11 28 С Вячаслава
12 29 Н Дз. Войска П.

13 30 П Рыгора
14 1 А *Пакроў БМ*
15 2 С Анны
16 3 Ч Дзяніса
17 4 П Веранікі
18 5 С Пятра
19 6 Н Фамы

20 7 П Палагеі
21 8 А Таісы
22 9 С Якава
23 10 Ч Яўлампія
24 11 П Зінаіды
25 12 С Марціна
26 13 Н Веніяміна

27 14 П Параскевы
28 15 А Яўфімія
29 16 С Лонгіна
30 17 Ч Андрэя
31 18 П Лукі

ЛІСТАПАД

1 19 С Дз. Памёршых
2 20 Н Арцёма

3 21 П Іларыёна
4 22 А *Казанск. БМ*
5 23 С Ігната
6 24 Ч Арсеня
7 25 П Кастр. рэвал.
8 26 С Дзмітра
9 27 Н Нестара

10 28 П Параскевы
11 29 А Анастассі
12 30 С Маркіяна
13 31 Ч Нікадзіма
14 1 П *Кузьмы*
15 2 С Афона
16 3 Н Іосіфа

17 4 П Нікандра
18 5 А Галакціёна
19 6 С Аляксандры
20 7 Ч Фядота
21 8 П *Міхаіла*
22 9 С Анісіфара
23 10 Н Радзівона

24 11 П Віктара
25 12 А Ніла
26 13 С Іана Залат.
27 14 Ч Філіпа
28 15 П Гурыя
29 16 С Мацвея
30 17 Н Нікана

СНЕЖАНЬ

1 18 П Платона
2 19 А Аўдзея
3 20 С Анатоля
4 21 Ч *Уводзенне ПДМ*
5 22 П Валяр'яна
6 23 С *Аляксандра Н.*
7 24 Н Кацярыны

8 25 П Клімента
9 26 А Інакенція
10 27 С Паладзія
11 28 Ч Сцяпана
12 29 П Нектарыя
13 30 С *Андрэя Перш.*
14 1 Н Навума

15 2 П Авакума
16 3 А Сафоніі
17 4 С *Варвары*
18 5 Ч Анастаса
19 6 П *Мікалая*
20 7 С Антона
21 8 Н Кесара

22 9 П Анны
23 10 А Ангеліны
24 11 С Данілы
25 12 Ч Раждж. Хр.
26 13 П Яўгена
27 14 С Апалона
28 15 Н Паўла

29 16 П Феафаніі
30 17 А Ананія
31 18 С Зоі

ЧЫТАЙЦЕ і РАСПАЎСЮДЖВАЙЦЕ „Ніву"!